

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародного обліку і аудиту

| | |
|------------------------------|-----------------------------------|
| Галузь знань | 05 Соціальні та поведінкові науки |
| Спеціальність | 051 Економіка |
| Спеціалізація (за наявності) | Міжнародна економіка |

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

**ГЛОБАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ МІЖНАРОДНОЇ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВ**

здобувача Рябчич Юлії Володимирівни

Науковий керівник: д.е.н., професор Галенко Оксана Миколаївна

**Робота допущена до захисту
перед екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувачка кафедри: д.е.н., професор Галенко О. М.

Київ 2024

ЗМІСТ

| | |
|---|----|
| ВСТУП | 3 |
| РОЗДІЛ 1 | 6 |
| ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВ | 6 |
| 1.1 Сутність міжнародної конкурентоспроможності та її ключові компоненти | 6 |
| 1.2 Міжнародна конкурентоспроможність країн: концепції і моделі | 15 |
| 1.3 Національна безпека та глобальна конкурентоспроможність: взаємозв'язок і відмінності | 24 |
| РОЗДІЛ 2 | 32 |
| АНАЛІЗ ГЛОБАЛЬНИХ ДЕТЕРМІНАНТІВ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ США І УКРАЇНИ | 32 |
| 2.1 Динаміка та основні складові глобальної конкурентоспроможності США та України | 32 |
| 2.2 Порівняльний аналіз факторів, що формують американську та українську конкурентоспроможність | 39 |
| 2.3 Перспективи вдосконалення міжнародної конкурентоспроможності України на прикладі американського досвіду..... | 47 |
| | 47 |
| ВИСНОВКИ..... | 54 |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ | 56 |
| ДОДАТКИ..... | 62 |

ВСТУП

Актуальність теми. Одним з головних факторів прогресу вважається конкурентне середовище, яке спонукає людство використовувати природні, матеріальні, трудові та інформаційні ресурси ефективніше; інвестувати кошти в розробку нових ідей, розвиваючи інноваційні технології; покращувати якість наданих послуг чи пропонованих на ринку товарів, тощо. Усі вищеперераховані ознаки конкуренції підвищують якість життя населення та позитивно впливають на добробут громадян. У сучасних реаліях існує значна кількість викликів, з якими стикаються держави, і саме конкурентоспроможність відображає можливість швидко та продуктивно реагувати на них. Більше того, здатність бути конкурентоспроможним гравцем на міжнародній арені висвітлює одну з найбільш пріоритетних цілей багатьох країн світу.

Підвищення конкурентоспроможності України є критично необхідною потребою. Розпочата РФ війна значною мірою зменшила не лише рівень української конкурентоспроможності на глобальному рівні, а й поставила нашу країну та громадян у скрутне становище на межі боротьби за власне виживання. Таким чином, розуміння глобальних факторів міжнародної конкурентоспроможності є надважливою та актуальною темою, дослідження якої допомагає визначити основні фактори конкурентоспроможності та підвищити можливість України конкурувати з іншими регіонами світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій висвітлений у дослідженні наукових праць українських та іноземних вчених за останні п'ять років, серед яких Є. Войнова, О. Білорус, А. Уніят, В. Мороз, О. Трушенко, О. Шнипко, О. Жилінська, О. Ряба, Н. Шумило, В. Сацик, В. Рокоча, А. Філіпенко, О. Шников, В. Будкін, Ю. Макогон, В. Новицький, В. Геєць, А. Брі, Х. Каболіс, Х. Кабальєро, М. Хедігер, М. Пістіс, М. Заргар, Ф. Агьон, П. Грауве, М. Маццукато, П. Кольєр, тощо.

Метою кваліфікаційної бакалаврської роботи є аналіз основних складових глобальної конкурентоспроможності США та України, і висвітлення перспектив вдосконалення міжнародної конкурентоспроможності України з врахуванням американського досвіду. Для виконання поставленої мети варто вирішити наступний перелік **завдань**:

- дослідити поняття «міжнародної конкурентоспроможності країни»;
- визначити теоретичне підґрунтя та ключові складові глобальної конкурентоспроможності країн;
- проаналізувати концепції та моделі конкурентоспроможності держав на світовому рівні;
- дослідити взаємозв'язок та відмінність між національною безпекою та міжнародним рівнем конкурентоспроможності країн;
- здійснити детальний аналіз американської та української конкурентоспроможності на міжнародній арені, визначаючи основні компоненти;
- провести порівняльний аналіз головних детермінантів впливу на глобальну конкурентоспроможність США та України;
- відобразити можливі шляхи підвищення міжнародної конкурентоспроможності України на основі досвіду США

Об'єктом дослідження є глобальні детермінанти міжнародної конкурентоспроможності держав.

Предметом дослідження є аналіз міжнародної конкурентоспроможності США та України.

До **методів дослідження** належать: метод теоретичного пізнання, за допомогою якого було розглянуто різні аспекти поняття «міжнародна конкурентоспроможність» та «національна безпека», проаналізовано моделі та концепції здатності країн конкурувати на міжнародній арені; метод економічного

аналізу, який був використаний при розгляді потоку прямих іноземних інвестицій; метод порівняння, за допомогою якого було досліджено конкурентні позиції української та американської економіки; статистичний метод, що проявляється у зборі статистичної інформації економічних показників; метод графічного зображення, який допоміг висвітлити дорожню карту покращення української конкурентоспроможності; метод факторного аналізу, що був використаний при аналізі зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на міжнародну конкурентоспроможність країн.

Інформаційною базою дослідження слугували статистичні дані Всесвітнього економічного форуму, Світового банку, Міжнародного інституту розвитку менеджменту, Ради з питань конкурентоспроможності США, Міністерства фінансів України та Європейської Комісії.

Структура роботи кваліфікаційної бакалаврської роботи розподіляється на вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Перший розділ висвітлює теоретичні та методичні аспекти міжнародної конкурентоспроможності держав. У другому розділі було проаналізовано глобальні детермінанти міжнародної конкурентоспроможності США і України та висвітлено шляхи вдосконалення міжнародної конкурентоспроможності України на прикладі американського досвіду.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВ

1.1 Сутність міжнародної конкурентоспроможності та її ключові компоненти

На початку XXI століття стрімкого розвитку набувають глобалізаційні процеси, які висвітлюють вагоме значення міжнародної конкурентоспроможності країн. Відповідно до висвітленої позиції Ради з конкуренції Білого дому, відсутність конкуренції підвищує ціни для споживачів та знижує зарплати для працівників [1]. Розквіт інноваційних технологій, міжнародних відносин та розумне управління дефіцитних ресурсів висвітлюють важливі аспекти глобальної конкурентоспроможності. Варто відмітити, що здатність забезпечити добробут громадян, ефективно реагувати на швидкі зміни та підтримувати рівень соціально-економічного розвитку є критично необхідними елементами успішного функціонування будь-якої держави світу. Розробка стратегій підвищення конкурентоспроможності на національному, регіональному та глобальному рівнях є одним з ключових чинників, що дає змогу забезпечити благополуччя населення та процвітання територіальних одиниць.

Питання, що стосуються здатності країн конкурувати на міжнародній арені, є критично необхідними для теоретичного та практичного розгляду. Країни матимуть змогу визначити пріоритетні напрями для майбутнього розвитку та сфери, що потребують державного регулювання, за умов ретельного теоретичного дослідження

сильних національних сторін та практичного застосування отриманих результатів. Зазначена тема кваліфікаційної бакалаврської роботи має ґрунтове значення не лише для підвищення позицій у рейтингових оцінках, а й для привабливості країни у сфері міжнародної співпраці та приваблення внутрішніх та зовнішніх інвестицій.

Теоретичні та практичні засади конкурентоспроможності країн були висвітлені у наукових працях українських вчених, серед яких Л. Антонюк, В. Брич, В. Охота, Є. Войнова, О. Білорус, А. Уніят, В. Мороз, О. Трушенко, О. Шнипко, О. Жилінська, О. Ряба, Н. Шумило, В. Сацук, В. Рокоча, А. Філіпенко, О. Шников, В. Будкін, Ю. Макогон, В. Новицький, В. Геєць, Д. Лукьяненко, О. Швиданенко, Я. Базилюк та інші. Поміж іноземних економістів та професорів університетів, які досліджують макроекономічні аспекти конкурентоспроможного середовища держав можна виділити наступних: М. Портер, П. Кругман, Дж. Сакс, Д. Родрик, Т. Петтінгер, А. Брі, Х. Каболіс, Х. Кабальєро, М. Хедігер, М. Пістіс, М. Заргар, Ф. Агьон, П. Грауве, М. Маццукато, П. Кольєр, тощо.

Незважаючи на те, що дане питання набуло свого розповсюдження та суспільного обговорення ще з другої половини ХХ-го століття, досі існує розбіжність думок щодо поняття конкурентоспроможності країн та чинників, що її формують. П. Девідсон, С. Кауфман та М.-Г. де Лідекерке, які є досвідченими працівниками Організації економічного співробітництва та розвитку, наголошують на тому, що єдиного способу для визначення конкурентоспроможності не існує та це поняття може включати широкий спектр факторів у залежності від контексту [2, с.12]. Доречно виділити причини виникнення несумісності поглядів у визначенні конкурентоспроможності держав, до яких належать:

- різноманітні методи вимірювання, якими користуються дослідники;
- надання різної пріоритетності економічним, політичним, соціальним та екологічним аспектам;
- наявність ідеологічних переконань у суспільстві окремих регіонів світу;

– несхожі думки на міжнародній арені про впливовість державного регулювання;

– історичні та географічні особливості аналізованих країн.

Погляди щодо визначення поняття «конкурентоспроможність держави» змінювались з часом, з кожним роком набуваючи нових притаманних ознак здатності країн конкурувати на глобальному рівні. Враховуючи потребу у розгляді актуальної ситуації на глобальному ринку конкурентоспроможності, варто виділити визначення, розроблені та сформовані протягом останніх років (табл.1.1).

Під час саміту Європейської комісії у Брюсселі конкурентоспроможність держави було визначено як «здатність забезпечувати високий рівень життя своїх громадян за рахунок ефективного використання своїх ресурсів та потенціалу в умовах глобальної конкуренції» [3]. Діяльність Комісії ЄС спрямована на підтримку розбудови сталих та конкурентоспроможних економік країн-членів Європейського Союзу, забезпечення якої полягає у реформах та інвестиціях, що посилюють згуртованість і конкурентоспроможність економік [4]. У свою чергу, експерти Ради з конкурентоспроможності США висвітлюють «підвищення національної продуктивності та забезпечення інклюзивного процвітання» як поняття конкурентоспроможності країн [5].

Як стверджує старший радник проекту Global Economic Dynamics Т. Петерсен, вибір відповідного визначення залежить від мети, до якої слід прагнути у розрізі конкурентоспроможності. Німецький автор описує «конкурентоспроможність країни» трьома основними дефініціями у залежності від пріоритетів держави, до яких входять:

- високий матеріальний добробут як основа для широкої участі усіх громадян у суспільному житті, включаючи міцне здоров'я, високий рівень освіти, час для участі в політичному та культурному житті;

- виробництво матеріальних благ з хорошими умовами праці та соціальною захищеністю, тобто без демпінгу заробітної плати;

• виробництво матеріальних благ із збереженням економічної та екологічної стійкості, до прикладу, відсутність надмірної експлуатації макроекономічного виробничого апарату та природних ресурсів [6].

Українські економісти В. Брич та В. Охота вбачають «конкурентоспроможність як здатність за рівних вихідних умов отримувати кращі результати порівняно з конкурентами за рахунок створення і використання наявних конкурентних переваг за умови дотримання вимог законодавчих й інших нормативних актів, що регулюють господарсько-виробничі відносини у масштабі національної та (або) світової економіки» [7, с.30].

Для порівняння розглянемо визначення Р. Гіневічюс, Е. Жемайтіс, К. Шухайда, М. Шиг, яке було опубліковано у 2023 році, та висвітлює конкурентоспроможність країни як «здатність створювати високий рівень добробуту людини за рахунок економічного розвитку держави та науково-технічного прогресу» [8, с.38]. Аналіз позицій вчених щодо визначення міжнародної конкурентоспроможності висвітлено у нижченаведеній таблиці (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Актуальні погляди до визначення міжнародної конкурентоспроможності

| Автори | Тлумачення міжнародної конкурентоспроможності |
|---------------------------------------|--|
| Європейська комісія [3] | «здатність забезпечувати високий рівень життя своїх громадян за рахунок ефективного використання своїх ресурсів та потенціалу в умовах глобальної конкуренції» |
| Рада з конкурентоспроможності США [5] | «підвищення національної продуктивності та забезпечення інклюзивного процвітання» |
| Т. Петерсен [6] | «високий матеріальний добробут, що є основою для широкої участі усіх громадян у суспільному житті, включаючи міцне здоров'я, високий рівень освіти, час для участі в політичному та культурному житті» |

Продовження таблиці 1.1

| | |
|---|---|
| | «виробництво матеріальних благ з хорошими умовами праці та соціальною захищеністю, тобто без демпінгу заробітної плати» |
| | «виробництво матеріальних благ із збереженням економічної та екологічної стійкості, до прикладу, відсутність надмірної експлуатації макроекономічного виробничого апарату та природних ресурсів» |
| В. Брич, В. Охота [7, с.30] | «здатність за рівних вихідних умов отримувати кращі результати порівняно з конкурентами за рахунок створення і використання наявних конкурентних переваг за умови дотримання вимог законодавчих й інших нормативних актів, що регулюють господарсько-виробничі відносини у масштабі національної та (або) світової економіки» |
| Р. Гіневичюс, Е. Жемайтис, К. Шухайда, М. Шиг [8, с.38] | «здатність країни створювати високий рівень добробуту людини за рахунок економічного розвитку та науково-технічного прогресу» |

Проведений аналіз сучасних визначень міжнародної конкурентоспроможності країн, наданих українськими чи іноземними вченими, висвітлює це поняття як багатогранне та комплексне, що можна охарактеризувати різноманітними факторами, серед яких: стан економіки, політичної системи, соціокультурної взаємодії та екологічні умови.

Міжнародну конкурентоспроможність країн досліджують різноманітні організації в усьому світі, розробляючи загальні чи детальні рекомендації для окремих регіонів світу. Серед них можна виділити найвідоміші: Світовий центр конкурентоспроможності при Міжнародному інституті розвитку менеджменту, який з 1989 року випускає «World Competitiveness Yearbook»; Всесвітній економічний форум, який включно до 2020 року розраховував Індекс глобальної

конкурентоспроможності; Інститут стратегії та конкурентоспроможності при Гарвардській школі бізнесу; Рада з питань конкурентоспроможності Європейського Союзу та Рада з конкурентоспроможності США при Університеті Міннесоти.

Фахівці з Світового центру конкурентоспроможності щороку займаються ретельним аналізом конкурентоспроможності держав, визначаючи основні аспекти конкурентоспроможних економік. Перелічений спектр характеристик, необхідних для здатності держав ефективно конкурувати, включає не лише ВВП на душу населення та продуктивність, а й середовище з ефективною інфраструктурою, установами та політикою, яка заохочує організації та підприємства забезпечувати сталу вартість [9].

Зокрема, згідно із методикою розрахування Світового рейтингу конкурентоспроможності у 2023 році, інтегральний показник конкурентоспроможності складається з 336 критеріїв (92 з яких сформовані на інформації з опитувань), що зведено у 4 групи: економічні показники, ефективність уряду, ефективність бізнесу та інфраструктура [10]. У свою чергу, відповідно до методології обчислення Індексу глобальної конкурентоспроможності, загальний показник обчислюється на основі 103 індикаторів, що належать до 4 груп: сприятливе середовище, людський капітал, ринки (продукції, праці, тощо) та інноваційна екосистема [11]. Обидві методики дослідження та обрахунку кількісного показника, який висвітлює здатність країн конкурувати на міжнародній арені, користуються попитом, хоча, варто відмітити, що Всесвітній економічний форум призупинив обрахунок Індексу глобальної конкурентоспроможності. Таким чином, аналіз конкурентних позицій економік світу за останні роки можливо здійснювати на основі даних Світового центру конкурентоспроможності.

В. Медейрос, Л.Г. Годой та Е.К. Тейшейра у науковій статті прийшли до висновку, що освіта, географія, рівність доходів, хороші інституції та надання суспільних благ є головними факторами, що впливають на здатність країн ефективно

використовувати власні ресурси і, таким чином, бути більш конкурентоспроможними [12, с.8].

Професорка факультету економіки та менеджменту М. Сігуе у власному науковому дослідженні зазначає, що основними детермінантами міжнародної конкурентоспроможності економік є ВВП на душу населення, рівень інфляції, податки на зовнішню торгівлю, відкритість економіки, фінансовий розвиток, співвідношення між внутрішнім попитом та ВВП, обсяг прямих іноземних інвестицій та якість функціонування інституцій [13, с.20,21]. Автор концентрується на економічних показниках, які сягають 87,5% всіх описаних факторів впливу на міжнародну конкурентоспроможність. Лише восьма частина проаналізованих визначників здатності країни конкурувати на міжнародній арені припадає на соціальні та політичні фактори, до яких відносяться громадянська відповідальність, політична стабільність, правова держава та відсутність насильства [13, с. 21].

Іспанський вчений М.К. Ногейра та португальська економістка М. Мадалено висвітлюють потребу в аналізі більшої кількості змінних, що формують міжнародну конкурентоспроможність країни, до яких входять ВВП на душу населення, інституції, інфраструктура, макроекономічне середовище, здоров'я та початкова освіта, вища освіта та професійна підготовка, ефективність ринку продукції та ринку праці, розвиток фінансового ринку, технологічна готовність, розмір ринку, організація бізнесу та інновації [14, с. 6].

У зазначених працях економістів характерним є збіг основних компонентів міжнародної конкурентоспроможності країн (рис. 1.1), до прикладу: ВВП на душу населення, фінансовий розвиток, якість функціонування інституцій, тощо. Проте, на відміну від експерта М. Сігуе, при аналізі здатності країн конкурувати на глобальному рівні М.К. Ногейра та М. Мадалено концентруються не лише на економічних, а й на політичних, соціальних, технологічних показниках та сфері венчурного підприємництва, або ж, іншими словами, сфері інноваційних технологій. Результати дослідження сучасних підходів науковців до визначення ключових

компонентів міжнародної конкурентоспроможності дають змогу відобразити погляди М. Сігує, М.К. Ногейра та М. Мадалено через ілюстраційний матеріал (рис.1.1).

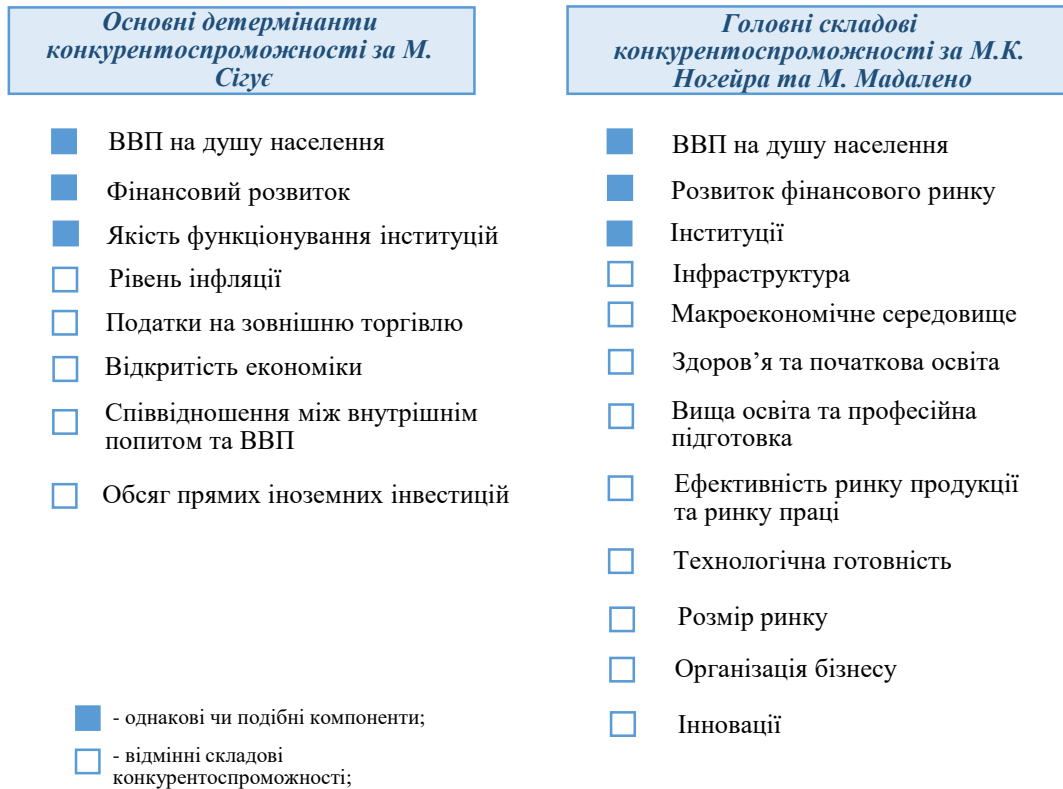


Рис. 1.1. Сучасні підходи економістів до переліку ключових детермінантів конкурентоспроможності

Авторка Є. Войнова у науковій статті зазначає класифікацію зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на конкурентоспроможність країн, які були згруповані у політичні, економічні та технологічні. Для детальшого розгляду факторів зовнішнього впливу на конкурентоспроможність країн варто розглянути нижченаведену таблицю (табл.1.2).

Таблиця 1.2

Зовнішні фактори впливу на конкурентоспроможність (КС) країн [15]

| Фактори втрати КС | Фактори розширення КС | Фактори звуження КС | Фактори отримання КС |
|-------------------|-----------------------|---------------------|----------------------|
| <i>Політичні</i> | | | |

Продовження таблиці 1.2

| | | | |
|--|---|--|---|
| Міжнародні санкції, ембарго, впровадження нових стандартів | Підписання міжнародних торговельних угод | Введення квот, анулювання міжнародних торгових угод | Підписання міжнародних торговельних угод |
| <i>Економічні</i> | | | |
| Зниження світової ціни | Зростання попиту на світовому ринку, зменшення пропозиції на світовому ринку, зростання ціни на світовому ринку | Зменшення попиту на світовому ринку, зниження ціни на світовому ринку, зростання пропозиції на світовому ринку | Зростання попиту на світовому ринку, зростання світової ціни, приплив прямих іноземних інвестицій (ПІІ) |
| <i>Технологічні</i> | | | |
| Розробка радикальних інновацій | - | Впровадження нових технологій, інновацій | - |

Кожна з трьох виділених категорій впливає по-різному на здатність країн конкурувати на міжнародній арені: політичні фактори мають найшвидший вплив, на відміну від технологічних чинників, яким характерний найповільніший темп. Варто відмітити, що технологіям, включаючи інновації, у межах національної економіки притаманний позитивний ефект, який висвітлюється у збільшенні конкурентоспроможності, на противагу їх розвитку у зовнішньому середовищі, що несе виключно негативний вплив на конкурентоспроможність країн. На додаток, вчена визначає центральне місце та найбільшу різноманітність економічних чинників у динаміці конкурентоспроможності держав [15].

Узагальнюючи вищесказане, можна відмітити, що здатність країни конкурувати на глобальній арені є ключовою характеристикою, яку намагаються покращити всі територіальні одиниці цивілізованого світу. Основні причини

цього прагнення полягають у кращому рівні життя для громадян, економічному зростанні національної економіки та можливості ефективно реагувати на виклики сучасності.

У першому підрозділі кваліфікаційної бакалаврської роботи було розглянуто сучасні підходи науковців до визначення поняття «міжнародна конкурентоспроможність» та ключові детермінанти здатності країн конкурувати. Проте, успішне стратегічне планування з метою підвищення конкурентних позицій держави у світових рейтингах потребує дослідження та аналізу наявних концепцій та моделей міжнародної конкурентоспроможності. Отже, вони будуть розглянуті у наступній частині дипломної роботи.

1.2 Міжнародна конкурентоспроможність країн: концепції і моделі

Концепції та моделі міжнародної конкурентоспроможності держав допомагають аналізувати рівень та потенціал здатності національних економік конкурувати між собою у глобальному контексті сучасного світу. На додаток, вони забезпечують сприятливі умови для систематизації сфер конкурентоспроможності та виділення факторів успішності країн на світовому ринку. Концептуальні та модельні підходи дозволяють політичним діячам, провідним економістам та вченим розробляти та запроваджувати ефективний план дій та законодавство, спрямоване на збільшення міжнародної конкурентоспроможності країн. Варто відмітити, що вони також дають змогу здійснювати порівняльний аналіз, який є критично необхідним при стратегічному плануванні.

Європейська Комісія розробила модель сприяння стійкої конкурентоспроможності країн-членів Європейського Союзу у майбутній перспективі, яка складається з дев'яти напрямків взаємного підсилення (рис. 1.2). Експерти підкреслюють основну складову конкурентоспроможності ЄС, якою слугує єдиний ринок. До інших шляхів комплексного зміцнення конкурентних позицій економічного і політичного союзу належать: доступ до приватного капіталу, державні інвестиції та інфраструктура, дослідження та інновації, енергетика, циркулярність економіки, цифровізація, освіта та навички, торгівля та відкрита стратегічна автономія. Фахівці Єврокомісії надають вирішальне значення якості державного управління та нормативно-правовій базі у контексті конкурентоспроможності ЄС. Враховуючи досвід країн, що належать до Європейського Союзу, Європейська Комісія виділяє взаємозв'язок виділених факторів та конкурентоспроможності:

- інвестиції з приватного сектору необхідні для прискорення «зеленого» і цифрового переходу;
- державні інвестиції, спрямовані в такі сфери, як дослідження і розробки, освіта і охорона здоров'я мають важливе значення для сприяння створенню добре розвиненого та інтегрованого Єдиного ринку;
- сьгоднішні інвестиції в інновації приводять до підвищення майбутньої конкурентоспроможності;
- циркулярна економіка забезпечує широкі можливості для зменшення залежності від ресурсів, а також підвищити продуктивність використання ресурсних запасів, зайнятість та зростання;
- цифрові технології значно впливають на конкурентоспроможність ЄС, збільшуючи ефективність та інновації;
- відкрита та диверсифікована торгівля гарантує процвітання, конкурентоспроможність та стійкість ЄС [3, с.4-16].

Усі фактори збільшення стійкої конкурентоспроможності висвітлені у рисунку, наведеному нижче (рис.1.2).



Рис. 1.2. Драйвери підсилення стійкої конкурентоспроможності [3, с.3]

Дослідженням питання стійкої конкурентоспроможності також займається аналітичний центр та консалтингова компанія з питань стійкого інтелекту SolAbility, які висвітлили власний погляд на модель стійкої конкурентоспроможності. Відповідно до переконань вчених, дана модель формується на шести засадах функціонування держав, серед яких: інтелектуальний капітал та інновації, економічна стійкість, ефективність управління, природний капітал, ефективність та інтенсивність використання ресурсів та соціальний капітал. Підіндекс інтелектуального капіталу та інновацій відображає здатність територіальних одиниць генерувати багатство та робочі місця за умов використання інновацій на глобалізованих ринках. Економічна стійкість охарактеризована експертами як можливість генерування багатства через сталий економічний розвиток. Підіндекс, що стосується ефективності управління, висвітлює результати діяльності державного апарату, які впливають на інфраструктуру, ринок та сферу зайнятості. Природний капітал характеризують як

наявність ресурсів та їх рівень виснаження. Щодо ефективності та інтенсивності використання ресурсів, то науковці мають на увазі міру використання обмежених ресурсів у сучасному світі. Шоста складова цієї моделі включає здоров'я, безпеку, свободу, рівність та задоволеність життям у країні [32]. Розглянута модель стійкої конкурентоспроможності проілюстрована у нижче наведеному матеріалі (рис.1.3).



Рис. 1.3. Модель стійкої конкурентоспроможності [32]

Т. Петерсен у розрізі концепцій міжнародної конкурентоспроможності пропонує спиратись не лише на здатність продавати, яка була зазначена угорським економістом Б. Балассом, а також на вміння країни заробляти та залучати. Німецький економіст характеризує «уміння заробляти» високими реальними доходами (до прикладу, реальний ВВП або ВНД на душу населення) чи високим рівнем споживання, високим рівнем зайнятості з хорошими умовами роботи та умовами торгівлі. Складовими концепції конкурентоспроможності країн «вміння залучати» є

фактори розташування підприємства (такі як витрати на робочу силу та енергію, податкове та митне навантаження) та баланс прямих іноземних інвестицій [6].

У міжнародному журналі глобального бізнесу та конкурентоспроможності було опубліковано дослідження американських вчених, які проаналізували академічно прийнятні теорії виміру конкурентоспроможності, інтегруючи фізичні та людські ресурси на національному та міжнародному рівнях. За основу ними було взято модель діаманта національних переваг М. Портера та адаптовано під сучасну ситуацію у контексті Четвертої промислової революції за використання робіт інших вчених [16]. Зазначена модель конкурентоспроможності відображена за допомогою ілюстраційного матеріалу (рис.1.4).



Рис. 1.4. Модель конкурентоспроможності подвійного ромба [16, с.4]

У свою чергу, К. Тімбаларі після аналізу існуючих наукових статей сучасних економістів запропонувала концептуальну модель восьми детермінантів національної та міжнародної конкурентоспроможності, яка базується на наступних факторах

формування здатності країни конкурувати між собою: інвестиції, економічна свобода, рівень корупції, економіка знань, культура, ефективність діяльності компаній, інновації та цифрова економіка та стійкість, або ж іншими словами, сталий розвиток [17].

Автором висвітлено рушійну силу економічного зростання країни у вигляді інвестицій, які гарантують функціонування, вдосконалення та розвиток економіки. Центральне місце у даній категорії відведено прямим інвестиціям, які стимулюють підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності держави у різних аспектах, серед яких: підтримка державних джерел фінансування, шляхом забезпечення необхідного для розвитку економіки капіталу; розвиток та збагачення ресурсів, знань та спеціалістів у багатьох галузях; прямі інвестиції як довгострокові фактори впливу, тощо. Важливість економічної свободи пояснена вченою на прикладі досягнення продуктивності, інноваційного розвитку та економічного зростання країнами, які спрямовували ресурси на підтримання цього фактору [17, с.250].

Важливою частиною зазначеної концептуальної моделі є корупція, що висвітлена як одна з основних проблем багатьох країн протягом тривалого часу. Тож низький рівень наявності корупційних схем або їх відсутність у країні формують сприятливе середовище для підвищення здатності конкурувати на міжнародній арені. На додаток, прагнення до знань зазначено автором як важлива складова економічного розвитку, яка викликала величезний інтерес зі сторони суспільства. Щодо ефективності бізнесу чи діяльності компаній, у науковій статті було висвітлено зв'язок між мікро- та макроекономічним середовищем у контексті результатів діяльності компанії (продукція, надані послуги, ринкові показники, партнери, тощо), що впливає на рівень міжнародної конкурентоспроможності країни. Нарешті, позитивний вплив сталого розвитку надає можливості для збільшення соціального добробуту [17, с.250-261].

Підсумкове відображення усіх розглянутих аспектів концептуальної моделі міжнародної та національної конкурентоспроможності є критично необхідним для

правильного сприйняття. Таким чином, проаналізована модель висвітлена у нижче наведеній ілюстрації (рис.1.5).



Рис. 1.5. Концептуальна модель детермінантів міжнародної та національної конкурентоспроможності [17, с.250]

Експерти з Всесвітнього економічного форуму, що займаються обрахунком Індексу глобальної конкурентоспроможності, наводять етапи розвитку національних економік світу. Протягом першого етапу країна розвивається на базі факторів, а конкуренція сформована за рахунок некваліфікованої робочої сили та природніх ресурсів. Підтримання рівня здатності країн конкурувати, що знаходяться на першому етапі розвитку, переважно базується на добре функціонуючих державних та приватних установах (1-ий стовп), розвиненій інфраструктурі (2-ий стовп), стабільному макроекономічному середовищі (3-ій стовп) та здоровій робочій силі, що здобула принаймні базову освіту (4-ий стовп). Другий етап розвитку країн у контексті конкурентоспроможності характеризують вищою освітою та підготовкою (5-ий стовп), ефективними ринками товарів (6-ий стовп), добре функціонуючими ринками праці (7-ий стовп), розвинутими фінансовими ринками (8-ий стовп), використанням

переваг наявних технологій (9-ий стовп) та розвинутих внутрішнім та зарубіжним ринками (10-ий стовп). Останній етап інноваційного розвитку описаний найбільш вдосконаленими виробничими процесами (11-ий стовп) та інноваціями (12-ий стовп) [18, с. 319]. Поступовість розглянутих етапів відображена нижче у наведеному матеріалі (рис.1.6).

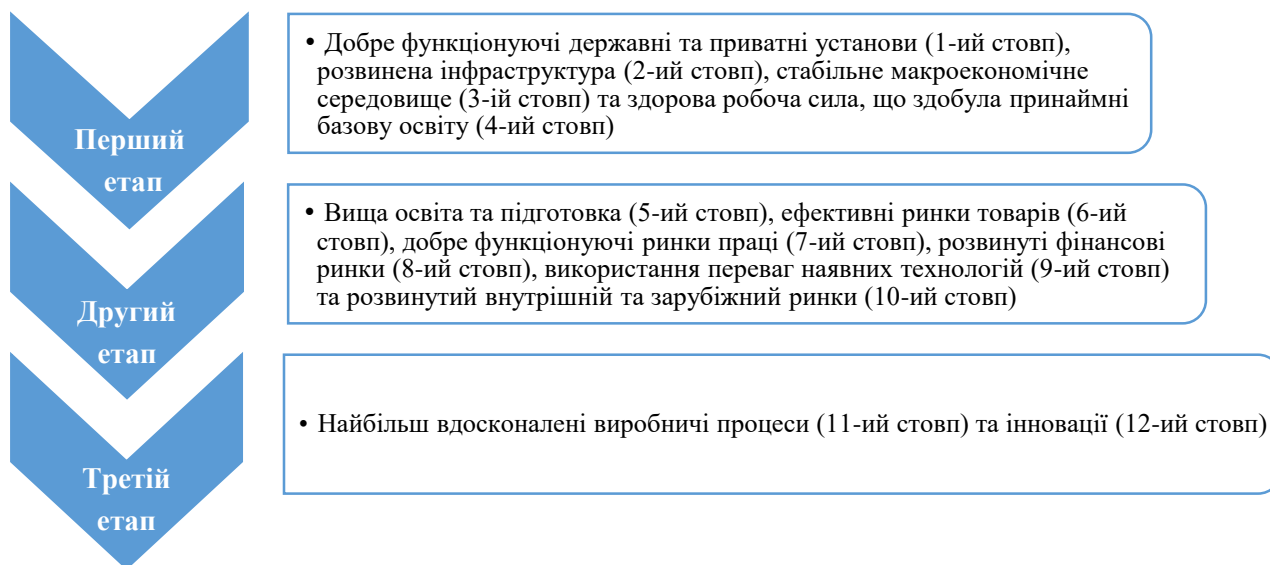


Рис. 1.6. Етапи розвитку країн у контексті міжнародної конкурентоспроможності

К. Шваб та С. Західі, що є фахівцями з дослідження The Global Competitiveness Report, виділяють пріоритетні шляхи підвищення конкурентоспроможності країн протягом 2023-2025 років. Працівники Всесвітнього економічного форуму у зазначеному дослідженні пропонують рекомендаційну модель відродження держав на шляху з численними викликами сучасності, яка містить чотири сфери діяльності: 1) відродження і трансформація сприятливого середовища, 2) відродження і перетворення людського капіталу, 3) відродження і трансформація ринків, та 4) відродження і трансформація інноваційної екосистеми [19].

До першої групи порад віднесено потребу впровадження сильних принципів управління державними установами, довгострокового планування, зміцнення довіри громадян, модернізації інфраструктури для прискорення енергетичного переходу та

розширення доступу до електроенергії та інформаційно-комунікаційних технологій. Податкова система є важливим фактором, тож вчені виділяють необхідність переходу до більш прогресивного оподаткування, переосмислення того, як оподатковуються корпорації, як на національному рівні, так і в рамках міжнародного співробітництва. У другій частині рекомендацій, що стосується людського капіталу, автори висвітлили оновлення освітніх програм та збільшення інвестицій у розвиток навичок, необхідних для робочих місць; переосмислення трудового законодавства та соціального захисту для нової економіки та потреб робочої сили; розширення інфраструктури для догляду за літніми людьми, дітьми та охорону здоров'я, доступ до неї та інновації на користь людей та економіки. Наступна група пропозицій від провідних експертів Всесвітнього економічного форуму стосується збільшення стимулів для спрямування фінансових ресурсів на довгострокові інвестиції, зміцнення стабільності та розширення інклюзії; переосмислення конкурентного та антимонопольного законодавства, необхідного в умовах Четвертої промислової революції, забезпечивши доступ до ринків як на місцевому, так і на міжнародному рівнях, тощо. Остання частина порад полягає у спрямуванні та розширенні інвестицій у дослідження, інновації та винаходи, та у стимуляції компаній до прийняття різноманітності, справедливості та інклюзивності для підвищення творчого потенціалу [19].

Підсумовуючи розглянуті концепції та моделі міжнародної конкурентоспроможності, можна дійти до висновку, що кожен вчений має власне обґрунтування зазначеного питання, надаючи різну пріоритетність головним факторам. Погляд експертів з Європейської комісії базується на рівності, яку можна забезпечити шляхом єдиного ринку ЄС. Частина вчених за основу бере сучасну адаптацію моделі діаманта національних переваг М. Портера. Варто відмітити, що окремі науковці виділяють рівень корупції як складову концепції у контексті детермінантів міжнародної конкурентоспроможності. Однак за наявності багатьох воєнних викликів сучасності питання національної безпеки з

огляду на глобальну конкурентоспроможність держав постає центральним та потребує уваги вчених. Таким чином, у наступній частині кваліфікаційної бакалаврської роботи увага приділяється взаємозв'язку та відмінностям зазначених понять.

1.3 Національна безпека та глобальна конкурентоспроможність: взаємозв'язок і відмінності

Національна безпека є головним критерієм функціонування будь-якої країни світу, адже за її недостатнього рівня під загрозу потрапляють всі сфери суспільного життя: починаючи від доступу до якісної освіти і закінчуючи політичною суверенністю. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну знищує можливість розвитку багатьох сфер, зменшуючи при цьому конкурентоспроможність держави: наукова діяльність постраждала значним чином, адже, відповідно до проведеного опитування, лише до осені 2022 року приблизно 18,5% українських науковців виїхали за кордон, значна частка яких припадає на активних вчених [20]. До того ж, понад 200 масових знищень флори та фауни, спричинених війною РФ, було зафіксовано в Україні, найбільша частка яких припадає на Київщину, Слобожанщину, Донеччину та південь України [21].

У контексті сучасних викликів питання національної безпеки та його взаємозв'язок з міжнародною конкурентоспроможністю набуває неабиякої актуальності та значної уваги зі сторони державних діячів, економістів та вчених. Питанням національної безпеки та міжнародної конкурентоспроможності країн

займаються українські та іноземні вчені, серед яких: Г. Ситник, Є. Таран, Є. Станоевич, М. Павлович, Р. Каттнер, З. Дж. Лемніос, Г. Шечі та інші.

Безпека країни як функціональної одиниці сучасних глобалізаційних процесів та здатність конкурувати на міжнародній арені є основними факторами визначення рейтингових позицій, впливовості, статусу та перспектив розвитку національних економік світу. Зазначені вище аспекти характеризують багатограним характером відображення рівня розвитку багатьох сфер суспільного життя та державного управління в країні, до яких належать економічний розквіт, політичне та правове регулювання, культурні особливості, військовий захист, стан навколишнього середовища, інформаційні ресурси, тощо. Варто відмітити, що при зменшенні рівня національної безпеки зростання конкурентних позиції країни є неможливим або ж, іншими словами, покращення стану національної безпеки є вагомим чинником у підвищенні конкурентоспроможності держави.

Визначення національної безпеки України у Відомостях Верховної Ради висвітлено як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [22]. Б. Мельниченко та Н. Фігель у власному дослідженні прийшли до висновку, що національна безпека – це «багаторівневе й багатокомпонентне явище, що відображає стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від реальних та потенційних загроз» [23, с.71]. Т. Яцик, В. Микитенко та А. Ревера висвітлюють систему національної безпеки як поняття, яке охоплює різноманітні сектори діяльності країн, серед яких військовий, економічний, інформаційний, екологічний, продовольчий, соціальний, політичний, духовно-моральний, тощо [24, с.607]. Вони також зазначають фінансову та економічну безпеку країни як одні з ключових складових національної безпеки. Фахівці Агентства з охорони навколишнього середовища США визначають зазначене поняття як «безпека та захист національної держави, включаючи її громадян,

економіку та інституції, що розглядається як обов'язок уряду» [25]. Розглянуті тлумачення понять національної безпеки зазначені у таблиці нижче (табл.1.3).

Таблиця 1.3

Сучасні визначення національної безпеки

| Автори | Тлумачення національної безпеки |
|---|---|
| Закон України «Про національну безпеку України» [22] | «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» |
| Б. Мельниченко та Н. Фігель [23, с.71] | «багаторівневе й багатокomпонентне явище, що відображає стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від реальних та потенційних загроз» |
| Т. Яцик, В. Микитенко та А. Ревера [24, с.607] | «поняття, яке охоплює різноманітні сектори діяльності країн, серед яких військовий, економічний, інформаційний, екологічний, продовольчий, соціальний, політичний, духовно-моральний» |
| Агентство з охорони навколишнього середовища США [25] | «безпека та захист національної держави, включаючи її громадян, економіку та інституції, що розглядається як обов'язок уряду» |

Проведений аналіз національної безпеки як незалежного поняття дає змогу розглянути конкурентоспроможність з огляду на безпеку нації та зосередитись на цих взаємопов'язаних концепціях, приділяючи увагу їхнім відмінним аспектам також.

Гр. Ситник, Є. Таран у науковій статті висвітлюють взаємозв'язок національної безпеки та міжнародної конкурентоспроможності наступним чином: здатність країни конкурувати є детермінантом її можливості гарантувати власні інтереси громадян, а національна безпека встановлює її спроможність захищати власні національні інтереси від зовнішніх та внутрішніх загроз. Працівники Київського національного університету імені Тараса Шевченка вважають, що рівень

конкурентоспроможності країни має вплив на її політичний, економічний, технологічний, соціальний та військовий потенціали, які є основоположенням для підтримки національної безпеки. У свою чергу, національна безпека впливає на розвиток, стабільність, престижність країни в умовах сучасної конкуренції на глобальному рівні [26, с.78,79].

Зв'язок між рівнем національної безпеки та міжнародної конкурентоспроможності надає можливості кращого розуміння взаємозалежності між зазначеними аспектами сучасності. Однак варто зауважити, що для детального розуміння цього питання необхідним є ретельний аналіз та відображення відмінних аспектів здатності країн конкурувати через призму національної безпеки.

Іноземні та українські вчені виділяють різноманітні аспекти національної безпеки, до яких належать: економічний, фінансовий, інформаційний, енергетичний, політичний, екологічний, продовольчий, тощо. Зазначена концепція безпеки націй охоплює широкий спектр перспектив. На відміну від національної безпеки, міжнародна конкурентоспроможність значною мірою фокусується на економічних факторах діяльності країн, хоча й має інші детермінанти успішності у рейтингах конкурентоспроможності. Тим не менш, поняття національної безпеки та міжнародної конкурентоспроможності несуть вплив один на одного через наявний взаємозв'язок.

Оскільки поняття національної безпеки та конкурентоспроможності змінювалось протягом років досліджень, можна зробити висновок, що ці характеристики країни видозмінюються та адаптуються під глобальні виклики сучасності та потребують моніторингу зі сторони державних діячів, вчених та соціологів не лише для збереження рейтингових позицій, а й для підвищення їх конкурентоспроможного статусу. Після здійснення регулярного аналізу необхідно реформувати законодавство та засади суспільного життя у рамках глобальних проблем сучасного світу.

Шляхом аналізу наявних наукових праць Гр. Ситник та Є. Таран навели складові економічних, політичних, соціальних та технологічних чинників, які впливають на конкурентоспроможний статус країни та національну безпеку. Усі види чинників відображено у нижче наведеній таблиці (табл.1.4).

Таблиця 1.4

Чинники від яких залежить конкурентоспроможність держави та національна безпека

| Чинники | Складові |
|--------------|--|
| Економічні | «фінансова стабільність, енергетична безпека, торговельний баланс, інвестиційна привабливість, рівень розвитку, продуктивності, інноваційності, диверсифікації, інтеграції, конкуренції та співпраці національної економіки» |
| Політичні | «рівень демократії, правової держави, політичної стабільності, урядової ефективності, корупції, конфліктності, національної єдності, міжнародного престижу, впливу та лідерства держави, її здатність вирішувати глобальні та регіональні проблеми» |
| Соціальні | «рівень освіти, здоров'я, добробуту, безпеки, рівності, толерантності, культури, ідентичності, цінностей, соціальної солідарності, громадянської активності, мобільності, комунікації населення держави, його здатність адаптуватися до змін» |
| Технологічні | «рівень доступу, використання, створення, поширення, захисту та контролю над сучасними технологіями, такими як інформаційні, комунікаційні, біо-, нано-, космічні, військові, їх вплив на економічну, політичну, соціальну сфери життя держави та її національні інтереси» |

Значна увага американських дослідників приділена національній безпеці США у еру інтенсивної конкуренції, особливо зі сторони Китаю. Конкуренція між зазначеними країнами має економічне, політичне та військове спрямування. Вченими було виділено нові підходи до ефективного реагування на економічні виклики, з якими стикаються США, задля збереження національної безпеки та конкурентоспроможності, серед яких:

- розробка та використання національних фінансових моделей для забезпечення індикаторів раннього попередження критичних збоїв у ланцюзі поставок з обох сторін, тим самим граючи в довгостроковому «нападі та захисті»;
- розробка та використання макроекономічних моделей для прогнозування участі іноземних держав на глобальних ринках;
- використання підходів безпеки блокчейну, водяних знаків, розбиття дизайну, тощо, з метою зменшення ризиків підробки, крадіжки майна та фальсифікації [27, с.12,13].

У контексті військової конкуренції США з Китаєм, експерти Potomac Institute for Policy Studies виділяють потребу у акценті оборонних технологій американської армії за умови залучення актуальних досліджень, впровадження передових технологій, нової стратегії стримування для боротьби з комбінованою ядерною, хімічною, біологічною та кібернетичною загрозою, тощо. Фахівці зазначають перевагу США у політичній конкуренції протягом тривалого часу, звертаючи увагу на потребу розробки та реалізації загальнодержавного підходу до інтеграції усіх розглянутих напрямків конкуренції США та Китаю [27, с.13, 15].

У контексті російського вторгнення на українську територію більшість цивілізованих держав світу відмовились від використання російських енергетичних ресурсів задля підтримання справедливості та відсутності можливості отримати дохід країні-агресору від її енергетичних запасів. Така позиція у вигляді підтримки

української нації визначає небайдуже ставлення міжнародного співтовариства та бажання зберегти територіальну цілісність України задля провадження миру.

Проте, труднощі, з якими країни стикаються через відмову купівлі російського газу, висвітлюють їх залежність у зазначеному виді енергетичного ресурсу та підкреслює важливість енергетичної безпеки на національному та міжнародному рівнях. Європейська комісарка з питань енергетики К. Сімсон зазначила, що абандування російського газу дорого коштуватиме для Європейського Союзу, однак Європейська Унія налаштована рішуче та готова до цього [28]. Крім того, можна простежити відображення потреби у різноманітних джерелах енергопостачання та інноваціях у сфері альтернативних енергетичних ресурсів. Слід зазначити, що енергетичний аспект національної безпеки є одним з багатьох частин міжнародної конкуренції країн.

Злочинні дії РФ несуть негативний вплив на всі аспекти суспільного та політичного життя: зростання дефіциту українського бюджету, зменшення можливостей експорту та імпорту різних видів продукції, через окупацію чи перекриття українських портів, зменшення потоку інвестицій в українську економіку, тощо. У рамках політичних чинників країна-терорист ускладнила можливості розвитку міжнародних відносин. До шкідливого впливу держави-агресора у соціальному контексті можна зазначити зменшення рівня безпеки, загострення проблемних питань у освітній та сфері охорони здоров'я, вимушене переселення частини громадян за кордон, тощо. Розповсюдження дезінформації, неправдивих новин, збільшення кількості кібератак з боку російських програмістів, які спрямовані на системи комунікації, банківські організації та громадські сервіси є прикладами нанесеної шкоди у розрізі технологічних факторів.

Беручи до уваги актуальність національної безпеки та конкурентоспроможності країн на теоретичному та практичному рівнях, варто зазначити важливість високого рівня безпеки нації для підтримання та підвищення ефективності соціально-економічного, політичного, екологічного та культурного

середовища при розгляді конкурентоспроможності територіальних одиниць світу. Існує пряма кореляція між національною безпекою та глобальною конкурентоспроможністю: значний рівень національної безпеки створює фундаментальні засади для економічного збагачення та підвищення здатності країни конкурувати. У той же час, глобальна конкурентоспроможність країни стимулює розквіт національної безпеки. У контексті збройної агресії РФ проти України ключовим стає охорона національних пріоритетів, що в майбутньому дасть змогу покращити конкурентні позиції української економіки.

Сутність вищевикладеного теоретичного та практичного матеріалу зводиться до наявності взаємозв'язку та відмінностей між національною безпекою та міжнародною конкурентоспроможністю. Розглянуті погляди вчених та організацій щодо розуміння поняття безпеки націй включають економічний, фінансовий, енергетичний та інші аспекти, висвітлюючи важливість підходу, що охоплює широку вибірку питань. Окрім того, аналіз впливу та залежності одного поняття від іншого показав, що високий рівень національної безпеки країни дає змогу бути конкурентоспроможним гравцем на міжнародній арені, а здатність держави ефективно конкурувати з іншими територіальними одиницями забезпечує основоположні засади для підтримання та покращення рівня захищеності національних інтересів на глобальному рівні.

Для практичного відображення глобальних детермінантів міжнародної конкурентоспроможності необхідно розглянути приклад конкретних країн протягом останніх років та проаналізувати головні детермінанти їх конкурентних позицій серед інших гравців світової арени. Саме дослідження динамічного розвитку цих аспектів допомагає виділити позитивні та негативні чинники впливу на здатність держав конкурувати. Таким чином, у наступному розділі приділення уваги потребує конкурентоспроможність України та США, прорахована згідно з методиками провідних міжнародних організацій та висвітлена у наукових статтях.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ГЛОБАЛЬНИХ ДЕТЕРМІНАНТІВ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ США І УКРАЇНИ

2.1 Динаміка та основні складові глобальної конкурентоспроможності США та України

Сполучені Штати Америки виступають одним з найвпливовіших гравців у сучасному світі: цій державі характерна найбільш значна економічна сила у рамках виміру ВВП та високий рівень розвитку промисловості. США значною мірою здійснюють вплив на світову економіку шляхом наявності та ефективного використання інвестиційного капіталу. До того ж, країна займає лідерські позиції у багатьох рейтингах, гарантуючи громадянам найвищі стандарти життя серед усього світу [29].

Приділена увага США у рамках аналізу глобальних визначників міжнародної конкурентоспроможності базується на потужності зазначеної країни на міжнародній арені. На додаток, інноваційне середовище цієї федеративної республіки є одним з найкращих у світі, що є основоположною причиною прогресу. Американські заклади вищої освіти та наукові центри вважаються одними з найпрестижніших в усьому світі: у 2024 році 7 університетів США увійшли до десятки найвидатніших [30]. Таким чином, держава, столицею якої є Вашингтон, слугує взірцем для цивілізованих країн світу у багатьох сферах, у тому числі в аспекті конкурентоспроможності.

Основоположення методики дослідження здатності країн конкурувати закладені Світовим центром конкурентоспроможності при Міжнародному інституті

розвитку менеджменту. Аналіз динаміки конкурентних позицій Сполучених Штатів Америки протягом останніх п'яти років у рамках Світового рейтингу конкурентоспроможності наведений нижче (рис.2.1).

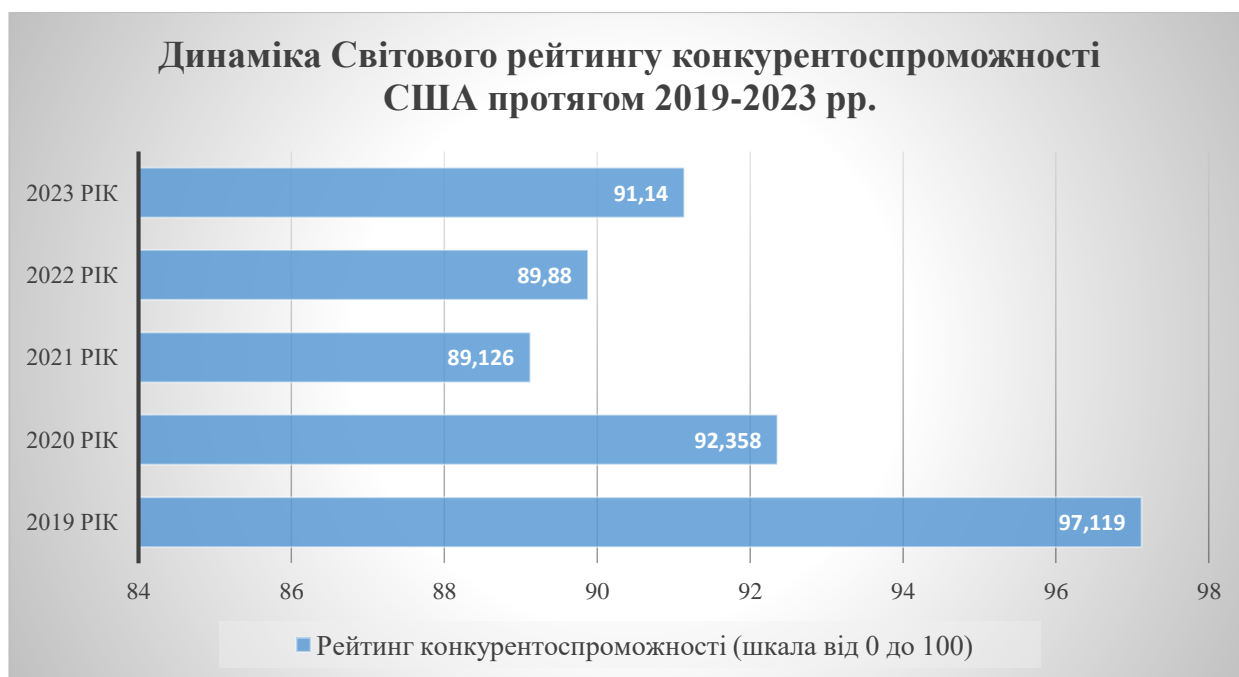


Рис. 2.1. Динаміка Світового рейтингу конкурентоспроможності США протягом останніх п'яти років

Протягом 2019-2020 років рейтингові позиції американської економіки мали спадний характер: серед 63-и проаналізованих країн світу третє місце США у 2019 змінилось десятим у 2020 році. Однак, починаючи з 2021 року динаміка проаналізованого рейтингу є позитивною. Незважаючи на збереження американських позицій протягом 2021-2022 років, рейтингова оцінка експертів у 2022 році зросла, порівняно з 2021 роком, що свідчить про покращення аналізованих аспектів Світовим центром конкурентоспроможності у Сполучених Штатах Америки. У 2023 році ця федеративна республіка посіла 9-е місце поміж 64-ох економік світу.

Необхідно підкреслити, що протягом дослідженого періоду часу у Світовому рейтингу конкурентоспроможності США завжди входили до десятки найбільш

конкурентоспроможних країн. Зміна конкурентних позицій США протягом останніх п'яти років проілюстрована у таблиці нижче (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Конкурентні позиції США у Світовому рейтингу конкурентоспроможності протягом 2019-2023 років

| Рік | Позиція США у рейтингу | Зміна позиції у рейтингу, порівняно з попереднім роком |
|----------|------------------------|--|
| 2019 рік | 3-е місце | -2 |
| 2020 рік | 10-е місце | -7 |
| 2021 рік | 10-е місце | — |
| 2022 рік | 10-е місце | — |
| 2023 рік | 9-е місце | +1 |

Світовий центр конкурентоспроможності при Міжнародному інституті розвитку менеджменту призупинив оцінку конкурентних позицій України у 2021 році через злочинні дії Росії, спрямовані на знищення української суверенності. З огляду на вищезазначене, аналіз динаміки конкурентних позицій України протягом останніх трьох років до початку повномасштабного російського вторгнення у рамках Світового рейтингу конкурентоспроможності наведений нижче (рис.2.2).



Рис. 2.2. Динаміка Світового рейтингу конкурентоспроможності України протягом довоєнного періоду 2019-2021 років

Рейтингові оцінки фахівців Світового центру конкурентоспроможності щодо України у зазначеному періоді висвітлюють негативний тренд: спадання кількісних характеристик українського рейтингу зафіксовано з 57,303 до 50,049 у шкалі від 0 до 100, де 100 відображає найкращий можливий показник. Незважаючи на спадну динаміку у розрізі кількісних характеристик, позиція України зросла у 2021 році. Необхідно відмітити, що потенціал аналізованої держави у 2019-му році був значним, адже з 59-го місця у попередньому році, Україна посіла 54-е місце, переганяючи аж 5 країн світу з 63-ох аналізованих. Нижченаведена таблиця висвітлює зміну конкурентних позицій України протягом останніх трьох років до початку повномасштабного вторгнення (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Конкурентні позиції України у Світовому рейтингу конкурентоспроможності протягом довоєнного періоду 2019-2021 років

| Рік | Позиція країни у рейтингу | Зміна позиції у рейтингу, порівняно з попереднім роком |
|----------|---------------------------|--|
| 2019 рік | 54-е місце | +5 |
| 2020 рік | 55-е місце | -1 |
| 2021 рік | 54-е місце | +1 |

Наступною міжнародно відомою організацією, яка досліджувала рівень конкурентоспроможності держав протягом 2004-2020 років, є Всесвітній економічний форум, що розробив методику для розрахунку Індексу глобальної конкурентоспроможності. За допомогою цього індексу працівники Всесвітнього економічного форуму на чолі з швейцарським економістом К. Швабом оцінюють здатність 141 країни конкурувати на міжнародній арені, допомагаючи підтримувати гравців у визначенні необхідної політики та практики. Варто розглянути результати

дослідження за 2019 рік, адже вони є найбільш релевантними серед усіх наявних у контексті глобальних викликів сучасності. Десятка найбільш конкурентоспроможних країн світу та позиція України відображена в наведеній нижче таблиці (табл.2.3).

Таблиця 2.3

Топ-10 держав світу та рейтинг України в Індексі глобальної конкурентоспроможності у 2019 році [31]

| Рейтинг | Країна | Оцінка | Зміна рейтингу у порівнянні з 2018-им роком | Зміна оцінки у порівнянні з 2018-им роком |
|---------|-----------------|--------|---|---|
| 1 | Сінгапур | 84.8 | +1 | +1.3 |
| 2 | США | 83.7 | -1 | -2.0 |
| 3 | Гонконг | 83.1 | +4 | +0.9 |
| 4 | Нідерланди | 82.4 | +2 | — |
| 5 | Швейцарія | 82.3 | -1 | -0.3 |
| 6 | Японія | 82.3 | -1 | -0.2 |
| 7 | Німеччина | 81.8 | -4 | -1.0 |
| 8 | Швеція | 81.2 | +1 | -0.4 |
| 9 | Велика Британія | 81.2 | -1 | -0.8 |
| 10 | Данія | 81.2 | — | +0.6 |
| ... | ... | ... | ... | ... |
| 84 | Шрі Ланка | 57.1 | +1 | +1.1 |
| 85 | Україна | 57.0 | -2 | — |
| 86 | Молдова | 56.7 | +2 | +1.2 |
| ... | ... | ... | ... | ... |

Серед 141 країни США посіли 2-е місце в рейтингу за 2019 рік, на відміну від 2018-го року, де американська економіка мала найвищий показник в усьому світі. У свою чергу, Україна в Індексі глобальної конкурентоспроможності за 2019 рік опинилась у другій половині рейтингу, посівши 85-е місце серед 141 можливих. Результати проведених обрахунків Всесвітнього економічного форуму свідчать про сильну здатність США ефективно конкурувати з іншими територіальними

одиницями, на відміну від країни, столицею якої є Київ. Незважаючи на те, що кількісна оцінка української економіки у порівнянні з 2018 роком не змінилась, український рейтинг з 83-го місця у зазначеному році опустився до 85-го місця у 2019 році.

Наступною методикою дослідження висвітленого питання є Глобальний рейтинг стійкої конкурентоспроможності, який розраховується на основі 190 кількісних показників, які належать до 6-и категорій: інтелектуальний капітал та інновації, економічна стійкість, ефективність управління, природний капітал, ефективність та інтенсивність використання ресурсів та соціальний капітал [32]. Варто здійснити аналіз динаміки конкурентних позицій США та України протягом останніх п'яти років у рамках Глобального рейтингу стійкої конкурентоспроможності, результати дослідження наведені нижче (рис.2.3).

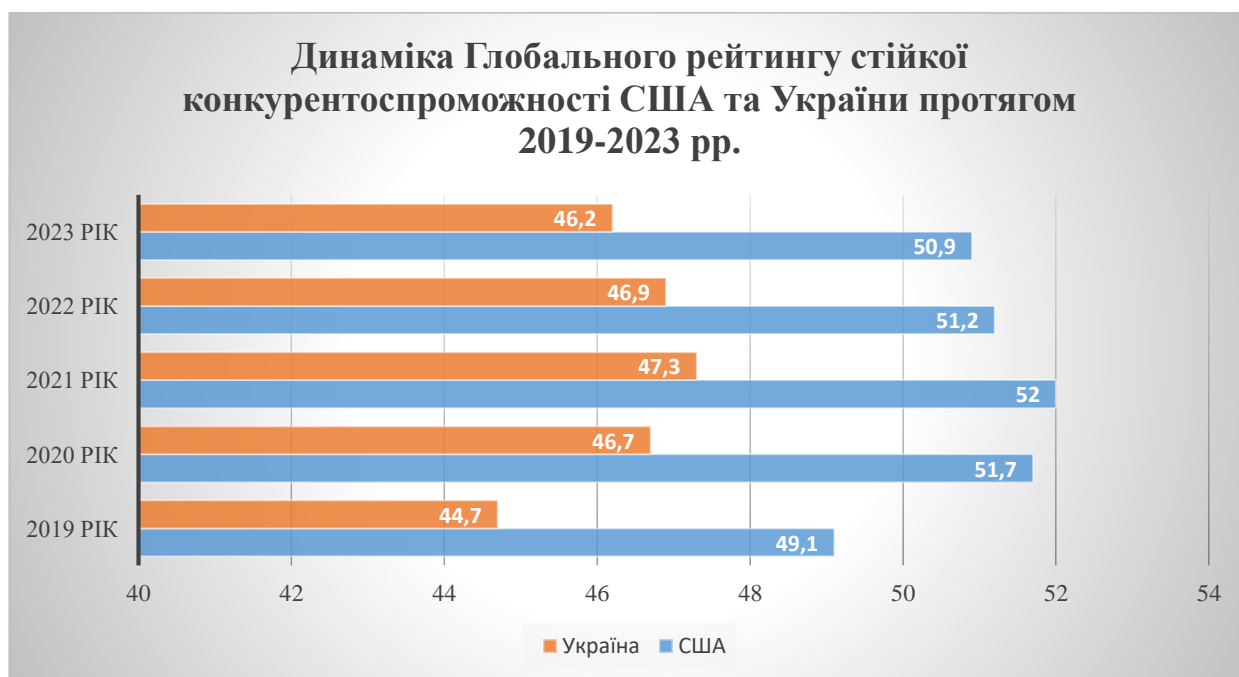


Рис. 2.3. Динаміка показників Глобального індексу стійкої конкурентоспроможності США та України протягом останніх п'яти років

Відповідно до обрахунків аналітичного центру та консалтингової компанії SolAbility, протягом аналізованого періоду США входить у топ-35 країн серед 180

наявних за зазначеним рейтингом, у свою чергу, Україна в середньому протягом 2019-2023 років на 33 позиції нижче. Спільними характеристиками між зазначеними країнами є позитивний тренд, що відображений зростанням кількісних оцінок експертів у перші три роки аналізованого періоду. Після 2021 року можна простежити негативний тренд у обох країнах, який висвітлений спаданням кількісних оцінок експертів протягом 2022-2023 років.

Таблиця 2.4

Американські та українські рейтингові позиції у Глобальному індексу стійкої конкурентоспроможності протягом 2019-2023 років

| Роки \ Країна | 2019 | 2020 | 2021 | 2022 | 2023 |
|---------------|------|------|------|------|------|
| США | 34 | 32 | 30 | 30 | 32 |
| Україна | 74 | 76 | 66 | 49 | 57 |

Згідно з думкою експертів аналітичного центру, розташування США у вимірі цього індексу обґрунтовано низькими показниками ефективності використання ресурсів та соціального капіталу [32]. Сполученим Штатам Америки висхідний тренд притаманний протягом 2019-2021 років, низхідний рух у рейтингових позиціях американської економіки прослідковується протягом 2022-2023 років. Позитивна динаміка українського рейтингу характерна для періоду 2020-2022 років.

Узагальнюючи всі розглянуті методики дослідження міжнародної конкурентоспроможності країн, можна відмітити лідерські позиції США у більшості наявних індексах за останні роки, зокрема у Світовому рейтингу конкурентоспроможності та Індексі глобальної конкурентоспроможності. Проте у рейтингу, що стосується Глобального індексу стійкої конкурентоспроможності, американська економіка входить майже у шосту частину лідерів протягом 2019-2023 років, причиною цього феномену слугують не надто високі показники ефективності використання наявних ресурсів та соціального капіталу.

На превеликий жаль, Україна в проаналізованих рейтингах глобальної конкурентоспроможності не належить до провідних гравців, в основному посідаючи місця у другій половині розглянутих країн. Винятком слугує лише Глобальний індекс стійкої конкурентоспроможності за останні п'ять років, де українська економіку відносять до першої половини рейтингових позицій.

Дослідження динаміки рівня конкурентоспроможності США та України надає можливість виявити загальне позиціонування зазначених країн серед усіх інших територіальних одиниць. Однак, необхідно дослідити та виявити ключові фактори, що позитивним та негативним чином впливають на здатність США та України конкурувати на глобальній арені. Таким чином, порівняльний аналіз факторів, на яких сформована американська та українська конкурентоспроможність буде висвітлено у наступній частині кваліфікаційної бакалаврської роботи.

2.2 Порівняльний аналіз факторів, що формують американську та українську конкурентоспроможність

Аналіз глобальних детермінантів американської та української конкурентоспроможності допомагає знайти переваги та недоліки кожної з країн для можливості стратегічного планування з метою підвищення здатності територіальних одиниць конкурувати між собою. Іншою з потреб здійснення порівняльного аналізу є визначення перспектив розвитку для України. Особливо у рамках повномасштабного вторгнення РФ та численних економічних викликів, з якими стикається Україна, вміння використовувати сильні сторони може стати вирішальним для успішного функціонування української держави в майбутньому. На додаток, для приваблення

інвестиційного потоку в українську економіку розгляд досвіду однієї з провідних країн сучасного світу є вкрай важливим.

Експерти Всесвітнього економічного форуму, що розробили методику для розрахунку Індексу глобальної конкурентоспроможності, надають детальний опис та характеристику країн за кожним аспектом, що враховується у зазначеному рейтингу (рис.2.4). У підгрупі «Сприятливе середовище» та «Ринки» США за 2019 рік отримала найвищий можливий показник у рамках макроекономічної стабільності та розміру ринку. Американська динаміка бізнесу визнана найкращою в усьому світі, а інноваційна здатність, фінансова здатність та ринок праці США входять у п'ятірку найпрестижніших, відповідно до складових Індексу глобальної конкурентоспроможності. Ринок послуг досліджуваної федеративної республіки та навички людського капіталу посідають провідні позиції у десятці.

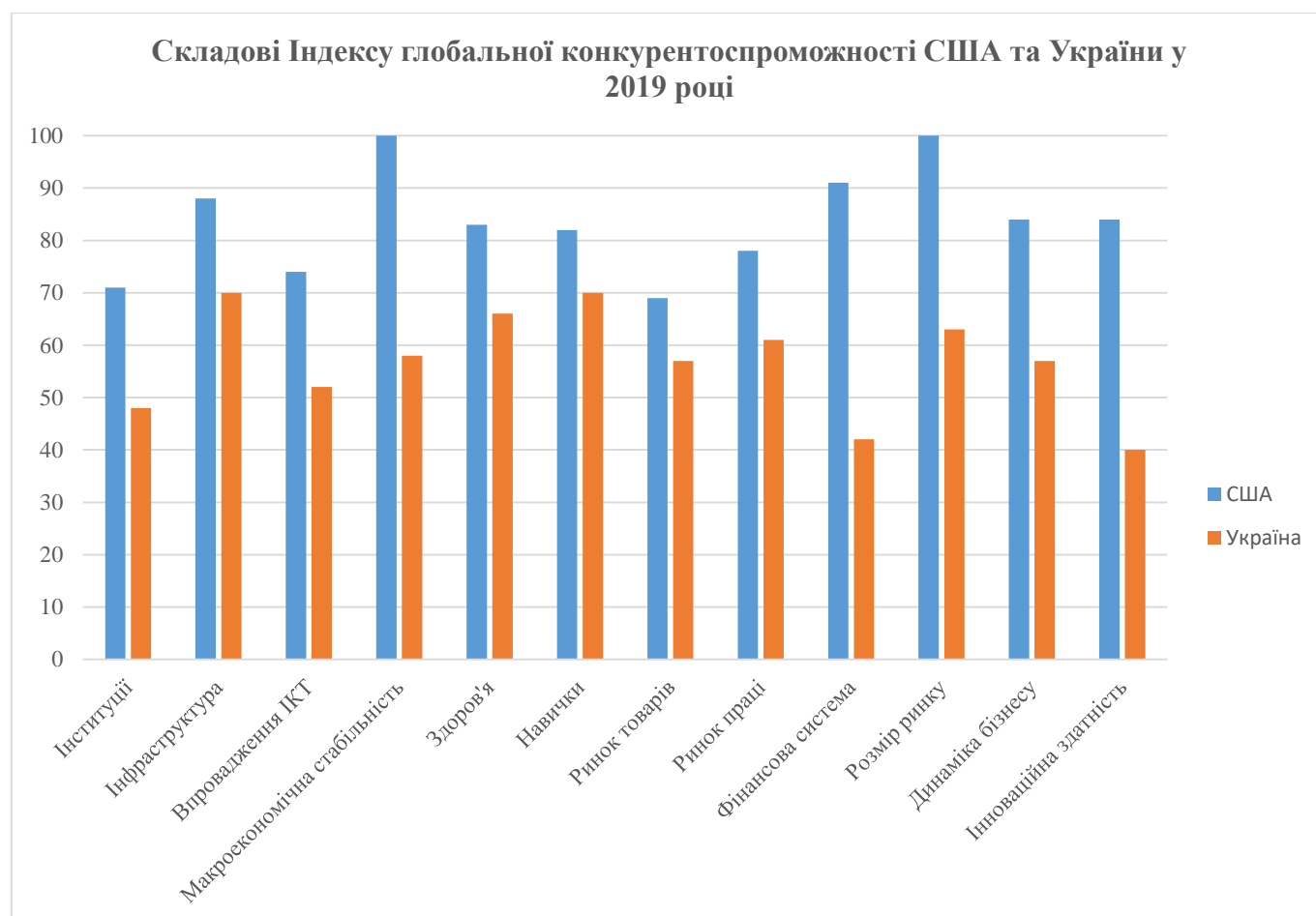


Рис. 2.4. Огляд складових Індексу глобальної конкурентоспроможності американської та української економік у 2019 році

Сферами, що проявили найменший рівень конкурентоспроможності в українському рейтингу, є функціонування інституцій, фінансова система та інноваційна здатність. Проте, у контексті навичок людського капіталу та розміру ринку Україна входить у топ-50 рейтингу Глобальної конкурентоспроможності від Всесвітнього економічного форуму серед 141 проаналізованих країн. Для повноцінного розгляду американського та українського рейтингу у кожній з 12-и підкатегорій відображено ілюстраційний матеріал нижче (табл.2.5).

Таблиця 2.5
Рейтингові позиції США та України у Індексі глобальної конкурентоспроможності за 2019 рік

| Країна | Складові індексу | | | | | | | | | | | | |
|---------|------------------|----------------|------------------|--------------------------------|----------|---------|---------------|-------------|-------------------|--------------|------------------|-----------------------|-------------------|
| | Інституції | Інфраструктура | Впровадження ІКТ | Макроекономіч -на стабільність | Здоров'я | Навички | Ринок товарів | Ринок праці | Фінансова система | Розмір ринку | Динаміка бізнесу | Інноваційна здатність | Загальний рейтинг |
| США | 20 | 13 | 27 | 37 | 55 | 9 | 8 | 4 | 3 | 2 | 1 | 2 | 2 |
| Україна | 104 | 57 | 78 | 133 | 101 | 44 | 57 | 59 | 136 | 47 | 85 | 60 | 85 |

Таким чином, відповідно до проведеного аналізу рейтингових позицій США можна виділити динаміку бізнесу, інноваційну здатність, розмір ринку, фінансову систему, ринок праці, товарів та навички людського капіталу як основні компоненти, що забезпечують конкурентні позиції зазначеній федеративній республіці. Кожна з складових розглянутого індексу для України потребує покращення, прикладом для якого можна взяти США, як однієї з держав-лідерів у здатності конкурувати з іншими територіальними одиницями.

Сполучені Штати Америки відомі на увесь світ своєю підприємницькою діяльністю, яка значною мірою видозмінює інноваційний потенціал не лише на національному, а й на світовому рівнях. Значною мірою розвинене підприємницьке

середовище приваблює бізнесменів з усього світу, наприклад, заснована в Україні платформа Grammarly має головний офіс у Сан-Франциско, США. На додаток, рейтинг найкращих світових компаній за 2023 рік засвідчує, що сім з десяти перших фірм розташовані у США [33]. Детальне відображення оцінок експертів зроблене за допомогою ілюстрації нижче (рис.2.5.).

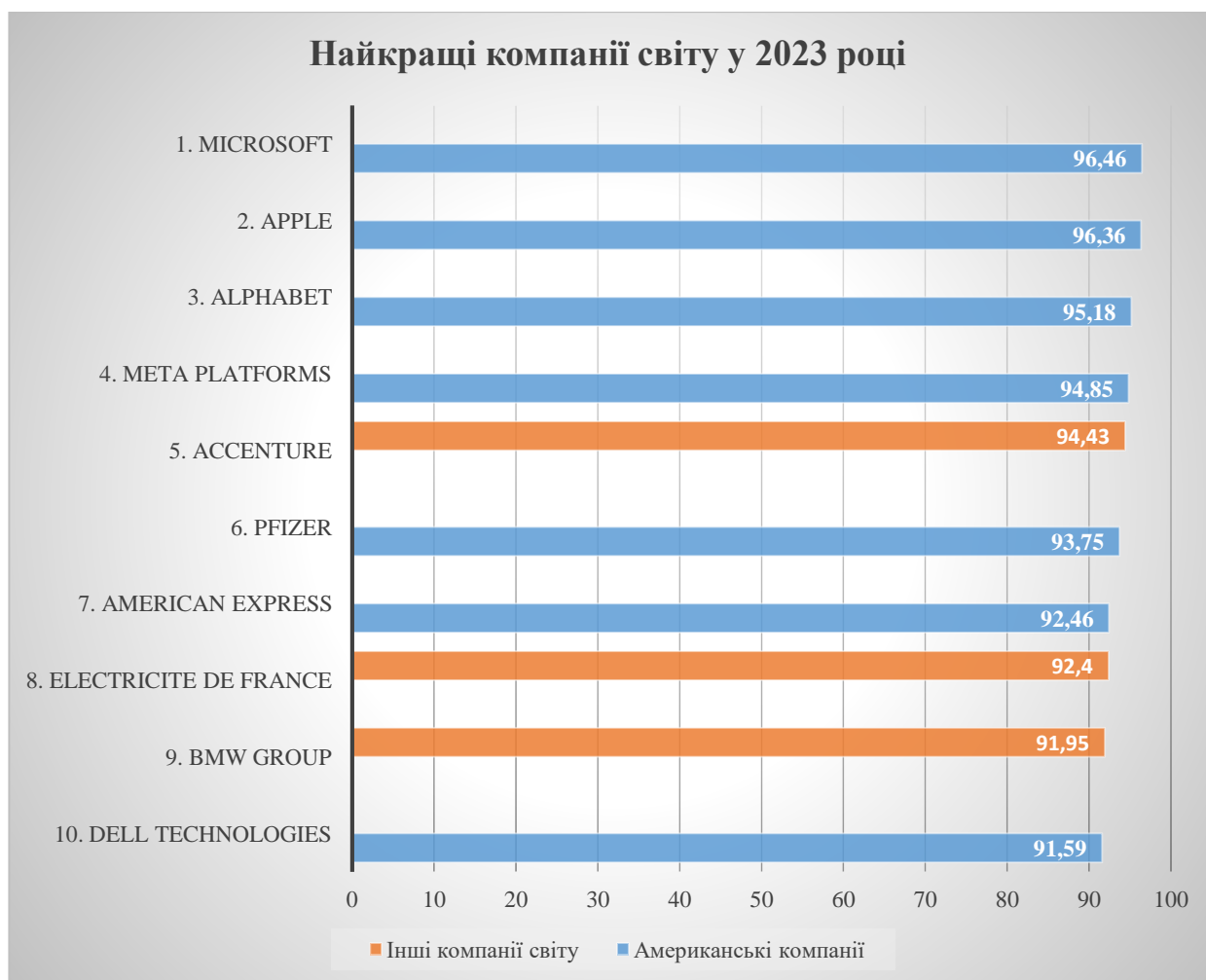


Рис. 2.5. Топ-10 найкращих компаній світу у 2023 році

Привабливість підприємницької еліти та її бажання розвивати власний бізнес, орієнтуючись на американські ринки, позитивно впливає на рівень прямих іноземних інвестицій в країні. Оскільки бізнес-середовище високої якості характеризується стабільністю та прозорістю, наявністю необхідних ресурсів, сприятливою зі сторони влади політикою для ведення бізнесу та інноваційним

потенціалом, бажання фінансових учасників ринку інвестувати кошти стає все більшим. Таким чином, доречно розглянути рівень прямих іноземних інвестицій в американську та українську економіку за останні три роки. Відображення зазначеного аспекту у рамках рівня ПІІ для аналізованих країн розташовано нижче (рис.2.6).



Рис. 2.6. Потоки прямих іноземних інвестицій в американську та українську економіку протягом 2021-2023 років

Тривалий час США займають провідні позиції серед усіх гравців за розмірами прямих іноземних інвестицій в країну, на відміну від української економіки, матеріальні надходження в яку є мізерними. Іншими словами, інвесторів не надто сильно приваблює українське середовище ведення бізнесу, навіть до початку повномасштабного вторгнення РФ. Слабка інвестиційна складова українського середовища може бути пояснена високими відсотками кредитування, які визначають банківські установи. Іншими словами, бізнесменам стає не вигідно брати кошти у кредит. Ще однією причиною слабкої інвестиційної привабливості України слугує високий рівень корумпованості державних та недержавних сфер: починаючи від урядових організацій та закінчуючи медичними установами. Елементи корупції

присутні у законодавчій, виконавчій та судовій гілках влади України, що не лише унеможливорює привабити інвесторів, а й погіршує рівень життя українців. На відміну від США, де рівень корумпованих схем є значно меншим від українського.

Однією з сильних сторін американської економіки можна виділити впровадження та опанування цифрових технологій, які приводять до трансформації урядових практик, бізнес-моделей та суспільства в цілому. Усі зазначені аспекти потребують покращення в українському випадку, особливо ефективність діяльності урядових служб. Міжнародний інститут розвитку менеджменту розробив методологію дослідження цифрової конкурентоспроможності країн, динаміка результатів якого відображена для США протягом останніх п'яти років нижче (рис.2.7).



Рис. 2.7. Позиція США у Світовому рейтингу цифрової конкурентоспроможності за останні п'ять років

Цей рейтинг досліджує здатність 64 економік світу використовувати цифрові технології. Сполучені Штати Америки посіли перше місце в щорічних рейтингах, окрім 2022 року, де лідером стала Данія. Варто відмітити, що Україна на даний момент не входить у аналізовані країни для Світового рейтингу цифрової

конкурентоспроможності. Результати досліджень свідчать про величезну здатність американців створювати ноу-хау, що є критично необхідними для відкриття нових горизонтів у рамках цифрової реальності.

Серед конкурентоспроможних сфер української економіки варто виділити банківську систему, яка, незважаючи на злочинні дії РФ, продовжує ефективно функціонувати, стикаючись щодня з численними викликами. Експерти очікують, що прибутковість українських банків стане ключовим джерелом капіталу та зможе підтримувати капіталізацію у 2024 році. На додаток, чистий прибуток банківського сектору був надто вищим, аніж у 2022 році, та сягнув позначки у 131 млрд. гривень, що є більшим у п'ять разів за цей показник попереднього року. Загалом, можна відмітити потужну стійкість банківського сектору України, посприяла якій ефективна монетарна політика, навіть під час нелегкої ситуації з державою-агресором [34].

Український сектор інформаційних технологій відмічається динамічним зростанням завдяки наявним можливостям розвитку: перші ІТ-компанії з'явилися у середині 1990-х років, а на сьогодні цей сектор забезпечує 4 відсотки ВВП української економіки, надаючи робочі місця близько 200 000 людям з найвищими зарплатами в країні. Зростання сектору ІТ проявляється не лише в обсягах ВВП, а й у переході українських компаній від базових навичок програмного забезпечення до завдань, що мають надто вищу цінність, як-от: архітектура систем, бізнес-аналіз та дизайн [35].

Значну роль в промисловому секторі України відіграє атомна галузь: більша половина постачання електричної енергії припадає на неї. Тим більше, намагання українців зупинити споживання будь-яких енергоносіїв з Росії підкреслює важливість атомної енергетики з 24-го лютого 2022 року ще більше [36].

Варто відмітити, що Україна славиться значною кількістю та неймовірною красою туристичних пам'яток, серед яких як і культурний спадок, історичні меморіали, так і дива природи. Повномасштабне вторгнення РФ зменшує бажання

іноземців відвідувати визначні місця, проте навіть за таких умов українці подорожують рідними краями, підтримуючи економіку країни.

Ще одним з важливих секторів української економіки, негативний вплив відсутності якого відчула вся Європа, є сільське господарство. Родючі чорноземи та сприятливі кліматичні умови є одними з найкращих у світі для вирощування зернових, олійних культур, тощо. Проте, сфера переробки сільськогосподарської продукції та вторинної сировини є слабкою в Україні та потребує покращення.

Підсумовуючи вищезазначений матеріал, можна прийти до висновку, що американська здатність конкурувати є досить великою за рахунок престижних закладів вищої освіти, що приваблюють молодих спеціалістів та науковців з усього світу, перспективним підприємницьким середовищем, інноваційною системою та цифровими технологіями.

При дослідженні конкурентоспроможності України було виділено один з основних чинників, що негативно впливає на всі сфери суспільно-економічного життя, корупцію. Було зазначено шкоду від наявних корумпованих схем у законодавчій, виконавчій та судовій гілках української влади у контексті відсутності мотивації іноземних та українських інвесторів вкладати кошти у розвиток промисловості. Серед конкурентоспроможних сфер української економіки було виділено банківський сектор, що збільшив власні прибутки за рахунок ефективної монетарної політики, навіть у часи повномасштабного вторгнення; сектор інформаційних технологій; атомна енергетика; сфера послуг у розрізі туризму та хороша можливість вирощування сільськогосподарської продукції за рахунок найкращих чорноземів у світі.

Оскільки американська здатність конкурувати належить до одних з найкращих у світі, а українська конкурентоспроможність не є надто високою та потребує покращень, варто розглянути перспективи покращення українських рейтингових позицій конкурентоспроможності, спираючись на американський досвід та

адаптовуючи його сучасні реалії українського середовища. Таким чином, зазначені аспекти можливостей підвищення української конкурентоспроможності будуть розглянуті у наступній частині.

2.3 Перспективи вдосконалення міжнародної конкурентоспроможності України на прикладі американського досвіду

Основною українською проблемою, яка потребує негайного вирішення, є рівень корупції. Корупційні схеми негативно впливають на численну кількість суспільних процесів: зменшують бажання інвесторів вкладати кошти, перешкоджають рівному доступу до якісної освіти, соціальної та медичної допомоги, приводить до неефективного використання наявних ресурсів, тощо. За наявності значного рівня хабарів підвищення конкурентоспроможності української економіки є неможливим. Порівняння українського та американського рівня корупції наведено з використанням ілюстраційного матеріалу нижче (рис.2.8).

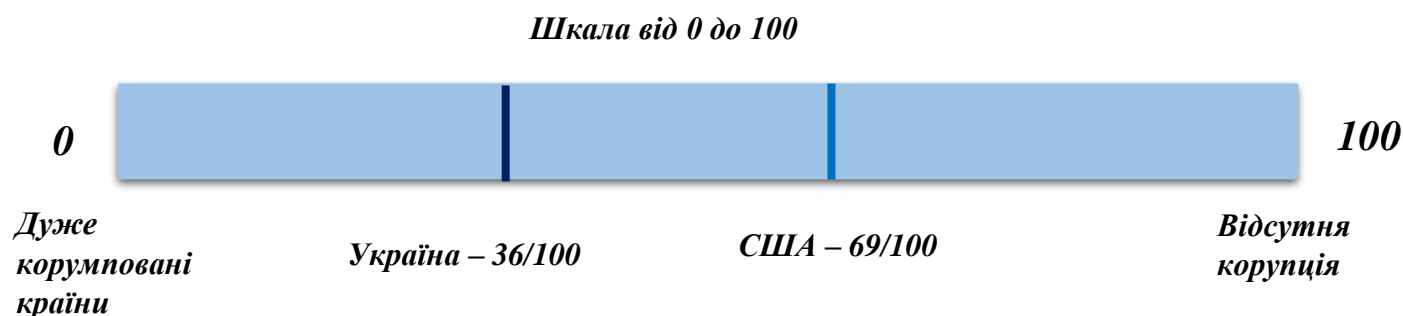


Рис. 2.8. Індекс сприйняття корупції для США та України за 2023 рік

Відповідно до щорічного рейтингу країн світу, що впорядковані за показником рівня корупції [37], Україна належить до країн зі значним рівнем корупційних схем,

на відміну від Сполучених Штатів Америки, де цей показник є нижчим середнього значення.

Для зменшення бажання громадян злочинним чином використовувати власні службові, політичні чи посадові права з метою отримання фінансових ресурсів, необхідно змінювати законодавчу базу, запроваджуючи нові реформи, які б лишали корупціонерів права обирати та бути обраним. Іншими словами, для викорінення корупційної системи на національному рівні варто створити не вигідні умови для людей, що беруть хабарі. Наприклад, використання власних політичних прав для матеріального збагачення можна прирівняти до державної зради, лишаячи українське громадянство для корупціонера без права брати участі у виборчій кампанії та працювати у державних органах.

Лише за умови, якщо корупція буде зведена до мінімуму в Україні, підвищення конкурентоспроможності стане можливим та Україна матиме змогу набути покращення рейтингових позицій. Відсутність корупційної схеми сприятиме розквіту для освітніх закладів, наукових центрів, медичних установ, чесної та справедливої діяльності судів, рівних можливостей для всіх та покращить рівень життя населення.

Одним з наслідків зменшення корупції є можливість ефективного використання ресурсів для пріоритетних цілей. Досвід США відображає наскільки інновації позитивно впливають на рівень конкурентоспроможності, тож одним з перспектив розвитку конкурентоспроможності України можна виділити розумне спрямування коштів у наукові дослідження. До того ж, українські міста славляться своїми вченими, а заклади вищої освіти мають досить непоганий імідж на світовій арені: неодноразово українські університети входили в рейтинги найпрестижніших ВНЗ серед усього світу. Однак, проблемою, з якою стикається українська сфера досліджень, є «відтік мізків» у більш привабливі країни для проведення наукових експериментів. Таким чином, залучення бюджетних коштів та інвестиційного

капіталу підвищить мотивацію українських фахівців лишитись вдома, працюючи на суспільне благо громадян.

Викорінення корупційних схем привабить потоки прямих іноземних інвестицій в країну, надаючи можливість стимулювати економічне зростання, запроваджувати передові практики з використання сучасних технологій, залучати додаткові джерела фінансування та розвивати інфраструктуру міст та сільської місцевості.

Підприємницька діяльність є однією з рушійних сил економіки провідних країн світу, серед яких Сполучені Штати Америки. Реформування державної політики для збільшення мотивації бізнесменів започатковувати власну справу та зменшення відсоткових ставок кредитування для промисловості може позитивно вплинути на розвиток та динаміку підприємництва в Україні. Україна має потенціал у відкритті інкубаторів, венчурних фондів та акселераторів для підтримання венчурного підприємництва. Більше того, у багатьох престижних українських університетах наявні бізнес-спеціальності з орієнтацією на інноваційні технології. Для збільшення сприятливого бізнес-середовища необхідно розвивати транспортну, енергетичну, інформаційну інфраструктуру, що є одним з ключових детермінантів конкурентоспроможності.

На додаток, Світовий банк підкреслює важливість реформ та політики, що спрямована на каталізацію інвестицій приватного сектору та забезпечення інклюзивного та екологічного відновлення, а також середньострокового планування з врахування пріоритетних цілей для успішного відновлення України [38].

Однією з гілок влади, яка потребує термінового та ефективного реформування, є судова влада. Спроби покращити функціонування українських суддів були здійснені після Революції Гідності, проте вони не завершилися успіхом. Проблемами, що підірвали реформу судової системи того часу, були недобросовісні працівники суддів,

яка не користувались довірою громадян та діяли не відповідно до законодавчої бази, а керувались лиш бажанням покращити власне матеріальне становище. Іншими словами, корумпованість знову дала про себе знати, тому зазначена проблема України, що полягає у використанні власних прав для отримання коштів нечесним чином, потребує негайного вирішення.

Експерт з питань судової реформи Центру протидії корупції Г. Чижик відмічає, що десять членів Вищої ради правосуддя (ВРП) добровільно звільнились з власних посад лише через те, що не бажали проходити незалежне оцінювання на добросовісність, наслідком цього орган став неповноважним, хоча він є найважливішим у системі судового устрою України. До того ж, працівниця Центру протидії корупції зауважила на потребі прозорого та відкритого відбору на посади суддів, реалізація якого на даний момент здійснюється за рахунок Конкурсною комісії та Етичної ради, членами якої є шість суддів: половина з них українські, а друга частина – іноземці [39].

Варто зазначити, що відродження економічного становища України має включати високотехнологічні комплекси і підприємства, які б створювали робочі місця та здійснювали експортні поставки конкурентної продукції з високою доданою вартістю, проте одночасно також необхідно вжити заходів у сфері регулювання податкової політики для малого та середнього бізнесу. Навіть до того моменту, як країна-агресор здійснила повномасштабний наступ на суверенну Україну, підприємці Києва мали низький рейтинг в Індексі конкурентоспроможності міст 2021 року у Компоненті 5 «Податки та збори», що висвітлює вищі витрати бізнесу на сплату податків, вищі часові витрати на адміністрування податків та зборів та вищий рівень обтяжливості місцевих податків та пільгам зі сплати місцевих податків та зборів, порівняно з бізнесменами інших міст. Збалансування податкового навантаження на малий та середній бізнес, забезпечить краще функціонування та швидке створення нових можливостей для працевлаштування населення.

Успішне майбутнє України можливе за наявності кваліфікованих працівників та освіченого населення. Вагомість ефективно функціонуючої освітньої сфери не може бути зменшеною у контексті підвищення української конкурентоспроможності. Україна має значний потенціал стати лідером у вимірі ерудованості людських ресурсів з наявною багатою культурною та історичною складовою. Високий рівень освіченості забезпечує висококваліфікованих працівників, що здатні змагатись за найкращі титули серед усього світу, розробляючи винаходи та ноу-хау.

Заохочення здобуття вищої освіти має відбуватись на державному рівні шляхом надання стипендій, грантів на дослідження та інших форм матеріальної та нематеріальної підтримки. Стимулювання молодого покоління розвивавати власні розумові здібності не лише покращує людський потенціал країни, а й сприяє збільшенню інвестиційної привабливості освітнього сектору. Аби у молоді була можливість отримувати якісну освіту, старше покоління має володіти хорошими фінансовими стимулами для обрання професії у освітньому секторі. Людський ресурс України, що бажає навчати інших, значною мірою скоротився протягом останніх десятиліть: нестача вчителів та професорів зменшує можливість молодого населення здобувати освіту.

Повномасштабне вторгнення РФ несе значну шкоду багатьом суспільним сферам життя та функціонування економіки, зокрема визначений потенціал України у наданні туристичних послуг неможливо реалізувати під час війни. На додаток, частина туристичних пам'яток постраждала від російських ракет та потребує відновлення. На сьогодні культурна спадщина перебуває у неприйнятних умовах для розвитку туристичної індустрії, що висвітлюється у зменшенні туристів на теренах української держави. Для відновлення та майбутнього розвитку туристичного напрямку необхідна підтримка міжнародної спільноти у вигляді інвестицій, що спрямовані у відновлення критично важливої культурної спадщини.

Оскільки ганебні злочини російської армії несуть негативні наслідки для України на всі аспекти соціально-економічної життєдіяльності, виникає надважливе питання відновлення усіх населених пунктів, як основи для розвитку та набуття нових конкурентних переваг країни. Для того, аби мати змогу відбудувати українську конкурентоспроможність на міжнародній арені, необхідно мати ресурсну базу, частиною якої можуть стати заморожені активи РФ. Фахівці зазначають, що загальна сума активів російського Центробанку, які заморозили у західних країнах, сягає близько 350 млрд. доларів США [40]. Використання зазначеного виду російських активів з метою відбудови України обговорюється протягом тривалого часу, однак сформованого механізму передачі активів ще немає. Проте швидкість вирішення цього питання має критичне значення для української економіки та суспільства в цілому, адже ефективність обраного вектору дій щодо заарештованих російських активів на користь України є вкрай важливою.

Запропонована у дослідницькій роботі, комплексна програма «Дорожньої карти підвищення конкурентоспроможності України» (рис.2.9) передбачає ефективне використання наявних ресурсів, зосередження на найбільш перспективних напрямках розвитку та результативне функціонування основних суб'єктів економічної системи України за умови відсутності корупційних схем.



Рис. 2.9. Дорожня карта підвищення конкурентоспроможності України

Підсумовуючи вищезазначене, варто відмітити головну умову забезпечення підвищення української конкурентоспроможності, що полягає у ефективному викоріненні корупції, здійснення якого можна забезпечити шляхом сприйняття корупційної діяльності як державної зради. Іншими словами, забрати право у корупціонерів обирати та бути обраними, унеможливаючи їх діяльність у виконавчій, законодавчій та судовій гілках влади України. Лише після зазначених дій, українська конкурентоспроможність розквітне, набуваючи нових ознак та сильних сторін. Ефективне розподілення ресурсів може стати одним з позитивних наслідків викорінення корупції. Більше того, наукові розробки, інновації та покращення надавання освітніх послуг мають підтримуватись зі сторони державного управління, адже американський досвід засвідчує позитивний вплив перелічених факторів на підвищення рівня конкурентоспроможності. Завдяки реформуванню податкової та судової систем та покращення умов ведення бізнесу можна досягти розквіту підприємницької діяльності, яка надає ще більше можливостей для підвищення здатності України конкурувати на міжнародній арені.

ВИСНОВКИ

Прагнення країн підвищити власну конкурентоспроможність стає центральним у контексті сучасних викликів глобального середовища. Причинами цього можна виділити економічне зростання, здатність реагувати на актуальні проблеми та покращення життя громадян. У першому розділі дослідження було розглянуто різноманітні погляди вчених на поняття конкурентоспроможності та їх головні детермінанти; сучасні концепції та моделі, розроблені вченими, що допомагають дослідити міжнародну конкурентоспроможність країн; та національну безпеку та конкурентоспроможність як тотожні та відмінні поняття, що впливають одне на одного. Незважаючи на різні підходи науковців до визначення здатності територіальних одиниць конкурувати на міжнародній арені, велика зацікавленість у дослідженні цього питання як окремими особистостями, так і цілими організаціями регіонального чи національного рівня свідчать про актуальність вищезазначеного питання. Для успішного планування підвищення рейтингових позицій було розглянуто різноманітні концептуальні підходи сталої конкурентоспроможності. Оскільки за наявності багатьох воєнних викликів сучасності питання національної безпеки з огляду на глобальну конкурентоспроможність держав постає центральним та потребує уваги вчених, тож було досліджено взаємозв'язок та відмінності зазначених аспектів функціонування країн.

При аналізі рейтингових позицій України та США було виявлено базові засади формування лідерських позицій зазначеної федеративної республіки, до яких належать: престижні заклади вищої освіти, що приваблюють молодих спеціалістів та науковців з усього світу, перспективне підприємницьке середовище, інноваційна система та цифрові технології. Сильними сторонами української економіки є банківська система, атомна енергетика, родючий ландшафт, тощо. Однак, оскільки американська здатність конкурувати належить до одних з найкращих у світі, а українська конкурентоспроможність не є надто високою та потребує покращень, було розглянуто перспективи покращення українських рейтингових позицій

конкурентоспроможності, спираючись на американський досвід та видозмінюючи його під сучасні реалії українського середовища. Однією з головних перешкод розвитку української конкурентоспроможності, не враховуючи повномасштабного вторгнення РФ, було виявлено високий рівень корумпованості освітньої, медичної та державної сфер. Практичні рекомендації для викорінення корумпованих схем були висвітлені у цій кваліфікаційній бакалаврській роботі.

Підсумовуючи вищерозглянутий матеріал, була запропонована комплексна програма «Дорожньої карти підвищення конкурентоспроможності України», яка передбачає ефективне використання наявних ресурсів, реформування податкової та судової систем, зосередження на найбільш перспективних напрямках розвитку у контексті освітнього напрямку та результативне функціонування основних суб'єктів економічної системи України за умови відсутності корупційних схем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Competition Council. White House. URL: <https://www.whitehouse.gov/competition/>. (Accessed: 01.04.2024).
2. Paul Davidson, Céline Kauffmann, Marie-Gabrielle de Liedekerke. How do Laws and Regulations Affect Competitiveness: The Role for Regulatory Impact Assessment. OECD Regulatory Policy Working Papers No. 15. Organisation for Economic Co-operation and Development. France, 2021. 76 p. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/governance/how-do-laws-and-regulations-affect-competitiveness_7c11f5d5-en
3. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Long-term competitiveness of the EU: looking beyond 2030. European Commission. Brussels, 2023. 25 p. URL: https://commission.europa.eu/system/files/2023-03/Communication_Long-term-competitiveness.pdf
4. Competitiveness. European Commission. URL: https://reform-support.ec.europa.eu/what-we-do/competitiveness_en. (Accessed: 15.04.2024).
5. Meet the Council. Uniting Leaders to Foster Prosperity. The Council on Competitiveness. URL: <https://compete.org/the-council/>. (Accessed: 16.04.2024).
6. Thieß Petersen, International Competitiveness and Terms of Trade. Global Economic Dynamics. URL: <https://globaleurope.eu/globalization/international-competitiveness-and-terms-of-trade/>. (Accessed: 19.04.2024).
7. Брич В. Я., Охота В. І. Міжнародна конкурентоспроможність країн в умовах глобалізації: моногр. – Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 212 с.
8. R. Ginevičius, E.Žemaitis, K.Šuhajda, M. Schieg. Assessing the global competitiveness of European countries. *Journal of competitiveness*. 2023. p. 36-52. URL: <https://www.cjournal.cz/files/505.pdf>
9. World Competitiveness Ranking. World Competitiveness Center. URL: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/>. (Accessed: 20.04.2024).

10. IMD World Competitiveness Booklet 2023: booklet / Dr. Christos Cabolis, Dr. José Caballero, Marco Pistis and others; under the general editorship of Alice Tozer: World Competitiveness Center, 2023. 132 p. URL: https://www.imd.org/wp-content/uploads/2023/06/WCY_Booklet_2023-FINAL.pdf
11. List of criteria used in 2023 for World Competitiveness Ranking. World Competitiveness Center, 2023. 7 p. URL: https://imd.widen.net/view/pdf/kzqx1pambc/All_criteria_list_WCY_2023.pdf
12. Victor Medeiros, Lucas Gonçalves Godoi, Evandro Camargos Teixeira. Competitiveness and its determinants: a systemic analysis for developing countries. *CEPAL Review* № 129. p. 7-25. 2019. URL: <https://repositorio.cepal.org/server/api/core/bitstreams/9d3e2709-5d9b-4530-ab49-7caff358f01/content>
13. Moussa Sigue. The Determinants of Global Competitiveness of Economy: A Dynamic Panel Approach Applied to the WAEMU Countries. *Applied Finance and Accounting*. № 2. p. 16-27. URL: https://www.researchgate.net/publication/343451637_The_Determinants_of_Global_Competitiveness_of_Economy_A_Dynamic_Panel_Approach_Applied_to_the_WAEMU_Countries
14. Manuel Carlos Nogueira, Mara Madaleno. New evidence of competitiveness based on the global competitiveness index. *Economics Bulletin*. 2021. № 2(41). 11 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/351884435_New_evidence_of_competitiveness_based_on_the_global_competitiveness_index
15. Войнова Є.І. Глобальна конкурентоспроможність країни: обґрунтування категорії, типи, фактори та наслідки. *Економіка і суспільство* № 16. 2018. с. 36-45. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/7.pdf
16. Segundo Castro-González, Jairo A. Ayala-Godoy, Theany Calderón-Abreu. Caribbean's Global Competitiveness from a Systemic and Multifactorial Perspective for the

Post-Covid-19 Period. *International Journal of Global Business and Competitiveness*. 2024. 10 p. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s42943-023-00089-9>

17. Țîmbalari Carolina, The determinants of international competitiveness. *Studies in Business and Economics № 16(3)*. 2021. p. 247-265. URL: <https://intapi.sciendo.com/pdf/10.2478/sbe-2021-0058>

18. Klaus Schwab, Xavier Sala-i-Martin, The Global Competitiveness Report 2017–2018. World Economic Forum. 2017. 393 p. URL: <https://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>

19. Klaus Schwab, Saadia Zahidi. The Global Competitiveness Report, Special edition 2020, How Countries are Performing on the Road to Recovery. World Economic Forum. Switzerland, 2020. 95 p. URL: <https://www.weforum.org/publications/the-global-competitiveness-report-2020/>

20. Гетан де Рассенфосс, Тетяна Мурована, Вольф-Гендрік Ульбах, Вплив війни на українські дослідження, 2024. URL: <https://svit.kpi.ua/2024/01/30/%D0%B2%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%B2-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD/>. (Дата звернення: 01.05.2024).

21. Вікторія Приседська, В'ячеслав Шрамович, Спустошені землі. Якою буде природа України після війни, BBC News Україна. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/extra/mwu5sxghvc/ukraine_war_damaged_nature. (Дата звернення: 01.05.2024).

22. Про національну безпеку України. Закон України. № 2469-VIII. Редакція від 31.03.2023. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>. (Дата звернення: 01.05.2024).

23. Богдана Мельниченко, Наталія Фігель, Основні підходи до розуміння поняття «національна безпека». *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: “Юридичні науки” № 2 (30), 2021. с. 68-72. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/aug/24795/11.pdf>
24. Тетяна Яцик, Вікторія Микитенко, Анастасія Ревера, Забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану. *Журнал « Наукові інновації та передові технології»* № 4(32), 2024. с. 603-610. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/10495/10551>
25. National Security Defined, U.S. Environmental Protection Agency. Last updated on March 19, 2024. URL: <https://www.epa.gov/national-security/national-security-defined>. (Accessed: 01.05.2024).
26. Григорій Ситник, Євгеній Таран, Концептуальне осмислення взаємозалежності феноменів «конкурентоспроможність держави» та «національна безпека». *Вісник Хмельницького національного університету 2024, №1. Економічні науки*. 2024. с. 77-81. URL: <https://heraldes.khmnu.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/13/13>
27. Zachary J. Lemnios, US National Security in a New Era of Intense Global Competition. *STEPS: SCIENCE, TECHNOLOGY, ENGINEERING, AND POLICY STUDIES* №6. 2022. p.6-19. URL: <https://potomac institute.org/featured/2503-us-national-security-in-a-new-era-of-intense-global-competition>
28. Єврокомісар: Відмова від російського газу дорого коштуватиме ЄС, але ми до цього готові, Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3860666-evrokomisar-vidmova-vid-rosijskogo-gazu-dorogo-kostuvatime-es-ale-mi-do-cogo-gotovi.html>. (Дата звернення: 08.05.2024).
29. Adam Gopnik, Willard M. Wallace, David Herbert Donald and others, United States. Last updated on May 9, 2024. URL: <https://www.britannica.com/place/United-States>. (Accessed: 09.05.2024).

30. World University Rankings 2024, Times Higher Education. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2024/world-ranking>. (Accessed: 02.05.2024).
31. Klaus Schwab, The Global Competitiveness Report 2019, World Economic Forum, 2019. 666 p. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
32. The Global Sustainable Competitiveness Index, SolAbility Sustainable Intelligence. URL: <https://solability.com/the-global-sustainable-competitiveness-index/the-index>. (Accessed: 08.05.2024).
33. WORLD'S BEST COMPANIES OF 2023, TIME and Statista, 2023. URL: <https://time.com/collection/worlds-best-companies-2023/>
34. Nearly All Rated Ukrainian Banks Pass Resilience Test, but Risks to Capital Still High, Fitch Ratings. 2024. URL: <https://www.fitchratings.com/research/banks/nearly-all-rated-ukrainian-banks-pass-resilience-test-risks-to-capital-still-high-06-02-2024>. (Accessed: 09.05.2024).
35. The growing IT sector in Ukraine, BBC Future. URL: <https://www.bbc.com/storyworks/future/ukraine-innovating-for-the-future/ukraines-dynamic-it-sector>. (Accessed: 09.05.2024).
36. NUCLEAR ENERGY IN THE GLOBAL ENERGY LANDSCAPE: ADVANCING SUSTAINABILITY AND ENSURING ENERGY SECURITY? A quarterly journal for debating energy issues and policies, № 139, 2024. URL: <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2024/02/OEF-139-.pdf>
37. Corruption perceptions index 2023. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023>
38. The World Bank In Ukraine. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/overview>. (Accessed: 09.05.2024).
39. Галина Чижик, Судова реформа в умовах війни, Центр протидії корупції, Київ, Україна. 2022. URL:

<https://verfassungsblog.de/%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0-%D0%B2-%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8/>

40. Заморожені російські активи, Укрінформ, 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3845664-zamorozeni-rosijski-aktivi-comu-v-es-ne-navazuutsa-peredati-ih-ukraini.html>

